

บทที่ 2

ความเป็นมาของซอสามสาย

ดินแดนประเทศไทยในอดีตก่อนที่จะมาเป็นประเทศไทยในปัจจุบัน ยังไม่มีการแบ่งอาณาเขตเป็นที่แน่นอน ในอดีตมีเพียงกลุ่มชนต่าง ๆ มาอาศัยอยู่ในบริเวณนี้มากมาย ในกลุ่มชนนั้น ๆ ต่างมีการปกครองและมีผู้นำของตนเอง ระหว่างกลุ่มชนดังกล่าวต่างมีปฏิสัมพันธ์โดยมีการติดต่อค้าขาย แลกเปลี่ยนสินค้า แลกเปลี่ยนวัฒนธรรม จนกลายเป็นกลุ่มชนขนาดใหญ่ คือ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปัจจุบัน

บริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือดินแดนที่อยู่ระหว่างอินเดียกับจีน มีชื่อเรียกต่าง ๆ มากมายเช่น แหลมอินโดจีน ชาวอินเดียเรียกสุวรรณภูมิ ชาวกรีกเรียกว่าแหลมทอง ในบริเวณนี้มีความสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติและผลผลิตทางเกษตร ทำให้คนที่ผ่านมาแถวนี้แวะเข้ามาติดต่ออยู่ตลอดเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้า ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน จึงทำให้ดินแดนในภูมิภาคนี้ประกอบไปด้วยกลุ่มชนหลายชาติหลายภาษามาตั้งแต่สมัยโบราณ กลุ่มคนที่เข้ามาอยู่ได้ผสมผสานกลมกลืนบ้าง แยกตัวเป็นกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยบ้าง จึงทำให้ดินแดนแถบนี้เป็นแหล่งสะสมของวัฒนธรรม เป็นแหล่งที่มีอิทธิพลของวัฒนธรรมต่างชาติผสมอยู่มากที่สุดไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมอินเดีย จีน มุสลิมและตะวันตก ชนพื้นเมืองของภูมิภาคนี้มีอารยธรรม วัฒนธรรม รูปแบบการเมืองการปกครองและสังคมเป็นของตนเอง และเมื่อมีการปฏิสัมพันธ์กัน จึงเกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและการรับเอาสิ่งใหม่ ๆ อาทิ ศาสนา ตัวอักษร ศิลปกรรม หลักการปกครอง กฎหมาย ได้มีการปรับใช้ให้เข้ากับสังคมของตน และโดยมากจะมาจากอินเดียซึ่งก็มีผลแต่เฉพาะชนชั้นปกครอง หรือชนชั้นสูงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เท่านั้น ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนโดยทั่วไป และสิ่งเหล่านี้ก็เป็นต้นกำเนิดของอาณาจักรเล็กบ้างใหญ่บ้างในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งดำเนินรูปแบบตามวิถีของชาวอินเดียสมัยนั้น และเป็นต้นแบบของงานศิลปกรรมต่าง ๆ เป็นพื้นฐานของคนในรุ่นปัจจุบัน รวมทั้งงานด้านดนตรี

ซอสามสายเป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสี ที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น คือ รูปแบบของตัวซอที่มีการประดับประดาอย่างวิจิตรสวยงาม มีคันทันแยกออกจากตัวซอไม่เหมือนกับซอด้วงซออู้ การเลือกใช้วัสดุที่ทำได้ยาก การรับใช้งานในสังคมชั้นสูง และมีกลวิธีการบรรเลงที่ซับซ้อน จากคุณลักษณะดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยศึกษาถึงต้นกำเนิดของซอสามสายว่ามีความเป็นมาอย่างไร

โดยในบทนี้จะรวบรวมเนื้อหาของความเป็นมาของซอสามสาย ผู้วิจัยเริ่มศึกษาตั้งแต่ต้นรากของซอในตระกูลนี้ ซึ่งจำแนกเป็นประเภทใหญ่ตามชนิดของซอได้ 2 ประเภท คือซอที่มีลักษณะคอสั้น (short-necked fiddles) และซอที่มีลักษณะคอบาว (spike fiddle) พบโดยทั่วไปในแอฟริกา เอเชีย และยุโรป มีซออยู่หลายชนิดที่มีลักษณะใกล้เคียงกับซอสามสายของไทย ลักษณะเช่นนี้เป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงความเหมือนของซอในพื้นที่ทั่วไปในแถบ เอเชีย แอฟริกา ตะวันออกกลาง ว่า

ความคล้ายคลึงกันนั้นมีความเกี่ยวข้องกับต้นกำเนิดของซอสามสายหรือไม่ โดยแบ่งเป็นหัวข้อต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. ความเป็นมาของซอสามสาย
2. ซอในตระกูล spike fiddle ในภูมิภาคต่าง ๆ
3. อิทธิพลทางวัฒนธรรมที่มีต่อซอสามสาย
4. บทวิเคราะห์ทางทฤษฎีมานุษยวิทยา

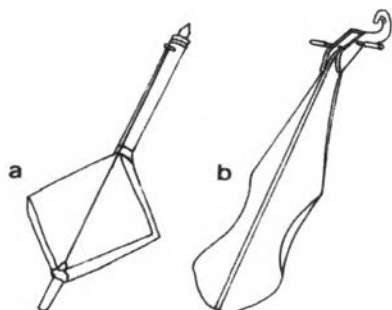
1. ความเป็นมาของซอสามสาย

การศึกษาวัฒนธรรมทางด้านดนตรี มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาถึงบริบททางวัฒนธรรมดนตรีของกลุ่มชนต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับดนตรีของไทย เพื่ออธิบายถึงความคล้ายคลึงกันของรูปแบบทางดนตรี อันเนื่องมาจากความสัมพันธ์ทางสังคม วัฒนธรรม การปกครอง วัฒนธรรมทางดนตรี ในดินแดนแถบนี้มีความคล้ายคลึงกันหลายรูปแบบเช่นการแบ่งประเภทเครื่องดนตรี เครื่องดนตรี วงดนตรี ทำนองเพลง และโอกาสที่นำไปใช้ มีความเป็นไปได้หลายประการที่อิทธิพลของวัฒนธรรมต่างชาติได้เข้ามามีบทบาทกับพัฒนาการของดนตรีไทย โดยเฉพาะเครื่องดนตรีไทย ซึ่งอาจเกิดขึ้นเองโดยภูมิปัญญาไทยหรืออาจปรับปรุงมาใช้จากวัฒนธรรมอื่น โดยปัจจัยจากการติดต่อค้าขายกับประเทศเพื่อนบ้านในอดีตเช่น อินเดีย เปอเซียร์ จีน สาเหตุทางการเมืองหรือสงคราม เช่นกัมพูชาซึ่งเคยตกอยู่ใต้อาณัติของประเทศไทยมาก่อน

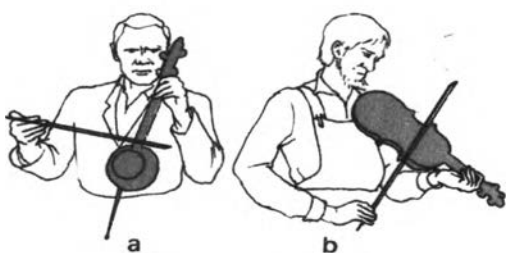
มีข้อสังเกตหลายประการที่แสดงถึงอิทธิพลทางวัฒนธรรมของกลุ่มประเทศต่าง ๆ ซึ่งอาจทำให้เกิดความคล้ายคลึง หรือแตกต่าง ทางรูปแบบดนตรีของไทย ประเด็นสำคัญในการค้นคว้าความเป็นมาของซอสามสาย โดยเริ่มศึกษาจาก เครื่องดนตรีโคโรนัล ‘spike fiddle’ ในประเทศต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับประเทศไทย และเป็นเครื่องดนตรีที่คล้ายคลึงกับซอสามสายของไทย

ลักษณะเครื่องดนตรีในตระกูล ซอ คือ เครื่องสายที่ใช้คันชัก มีค้ำยันมากมายตั้งแต่ 1 สายขึ้นไป ซอพื้นเมืองมีรูปร่างและขนาดต่างกันมากมาย นิยมในแอฟริกา เอเชีย และยุโรป รูปทรงพื้นฐาน คือ spike fiddles ซึ่งมีลักษณะคอกยาว และซอที่มีลักษณะคอสั้น ซอที่มีลักษณะคอกยาว (spike fiddles) นั้นมีทั่วไปในแถบตะวันออกกลาง เอเชีย และแอฟริกาเหนือ แต่หายากในแถบอื่น ซอพื้นเมืองที่มีคอสั้นพบมากในยุโรป

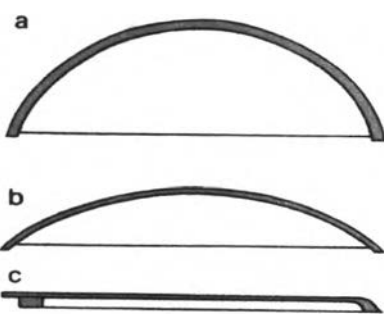
ซอที่มีคันชักนั้นมีรูปร่างขนาด ต่างกันไป นิยมในแอฟริกา เอเชียและยุโรป จะมีทั้งที่มีคอกยาว (spike fiddles) และคอสั้น (short-necked) ซอที่มีคอกยาวนั้นเราเรียกว่า Spike fiddle ซึ่งลักษณะที่มีคอกยาวนั้นน่าจะเป็นส่วนของคันทวนที่มีขนาดยาวมีทั่วไปในตะวันออกกลางหรือกลุ่มประเทศอาหรับ เอเชีย และทางเหนือของแอฟริกา ส่วนซอที่มีคอสั้นนั้นพบมากในแถบยุโรป

ภาพแสดงลักษณะของซอ 2 ตระกูล

a. Spike fiddle b.Short-necked

a , b ภาพแสดงคันทักของ Spike fiddle

c ภาพแสดงคันทักของ Short-necked

ภาพแสดงลักษณะของซอในตระกูล Spike fiddle และซอในตระกูล Short-necked

(ภาพจาก Encyclopedia , 1976 :203)

a. Spike fiddle

ในภาพ a. แสดงเครื่องดนตรีที่จัดอยู่ในตระกูล Spike Fiddle ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีประเภทสีที่มีลักษณะคันทวนยาว โดยมากตัวคันทวนและกะโหลกนั้นเป็นวัสดุคนละชนิด ส่วนของคันทวนเจาะผ่านกลองเสียง (กะโหลก) และมีส่วนปลายยื่นจากกลองเสียงออกไปสู่ด้านล่าง ซึ่งจะมีลักษณะปลายแหลมเพื่อสำหรับปักกับพื้นขณะบรรเลง หรือมีลักษณะปลายมนเพื่อใช้สำหรับการบรรเลงบนตัก ส่วนปลายนี้ทำหน้าที่รับน้ำหนักของตัวซอ และเป็นจุดหมุนสำหรับการไกวให้ส่วนหน้าของซอที่มีสายซึ่งผ่านการพลิกหน้าซอโดยให้สายแต่ละเส้นได้สัมผัสกับบริเวณหางม้าของคันสี มิใช่การจับให้คันสีมาสัมผัสกับสายซอเช่นเดียวกับซอด้วงและซออู้ เพราะเนื่องจากซอชนิดนี้มีคันทักแยกออกจากตัวซอ ลักษณะของคันทักนั้นจะมีรูปร่างโค้งคล้ายคันทวน

b. Short-necked

ในภาพ b. แสดงเครื่องดนตรีที่จัดอยู่ในตระกูล Short-necked ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีประเภทสีที่มีลักษณะคันทวนสั้น โดยมากจะใช้วัสดุชิ้นเดียวเช่นไม้ชิ้นเดียวและเป็นคันทวนและกล่องเสียงเชื่อมต่อกันเป็นเนื้อเดียว การบรรเลงใช้วิธีการจับบริเวณคันทวนและใช้ส่วนปลายแนบกับไหล่ บ่า ประชิดกับอกหรือคอของผู้บรรเลง ส่วนของคันทวนนั้นส่วนมากจะมีลักษณะตรงไม่โค้งดังภาพด้านบน

จากการศึกษาพบว่าเครื่องดนตรีในตระกูล Spike Fiddle มีรากฐานมาจากกลุ่มเครื่องดีดประเภทพิณคอยาวและพัฒนามาเป็นเครื่องสีโดยวิธีการใช้คันทวน ลักษณะคันทวนของเครื่องดนตรีในตระกูล Spike Fiddle จะแยกตัวออกจากคันทวน ลักษณะโค้งคล้ายคันทวนซึ่งคันทวนด้วยหางม้าที่มีความโค้งหย่อนแตกต่างกัน โดยมากตัวคันทวนและกะโหลกนั้นเป็นวัสดุคนละชนิดส่วนของคันทวนเจาะผ่านกล่องเสียง (กะโหลก) และมีส่วนปลายยื่นจากกล่องเสียงออกไปสู่ด้านล่าง ซึ่งจะมีลักษณะปลายแหลมเพื่อสำหรับปักกับพื้นขณะบรรเลง หรือมีลักษณะปลายมนเพื่อใช้สำหรับการบรรเลงบนตัก ส่วนปลายนี้ทำหน้าที่รับน้ำหนักของตัวคอ และเป็นจุดหมุนสำหรับการไกวให้ส่วนหน้าของคอที่มีสายซึงผ่าน หรือการพลิกหน้าคอโดยให้สายแต่ละเส้นนั้นได้สัมผัสกับบริเวณหางม้าของคันทวน ซอชนิดนี้ไม่มี frette วิธีการบรรเลงจึงต้องใช้นิ้วของผู้บรรเลงเลื่อนไปตามตำแหน่งของระดับเสียงต่าง ๆ ซึ่งต้องอาศัยความชำนาญในการฝึกฝนของผู้บรรเลงในการวางตำแหน่งให้ได้เสียงที่ถูกต้อง และต้องควบคุมน้ำหนักของตัวคอให้สมดุลกับคันทวน จากการศึกษพบว่าซอสามสายมีลักษณะตรงกับซอในตระกูล Spike fiddle ซึ่งมีอยู่ทั่วไปในภูมิภาคต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศในแถบเอเชีย กลุ่มประเทศตะวันออกกลาง (อาหรับ) และแอฟริกา ลักษณะความคล้ายคลึงดังกล่าวอาจอธิบายถึงความเป็นมาของซอสามสายได้ว่ามีต้นกำเนิดหรือที่มาเป็นอย่างไร ผู้วิจัยจึงค้นคว้ารูปแบบของซอชนิดต่าง ๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับซอสามสายและอยู่ในตระกูล Spike Fiddle

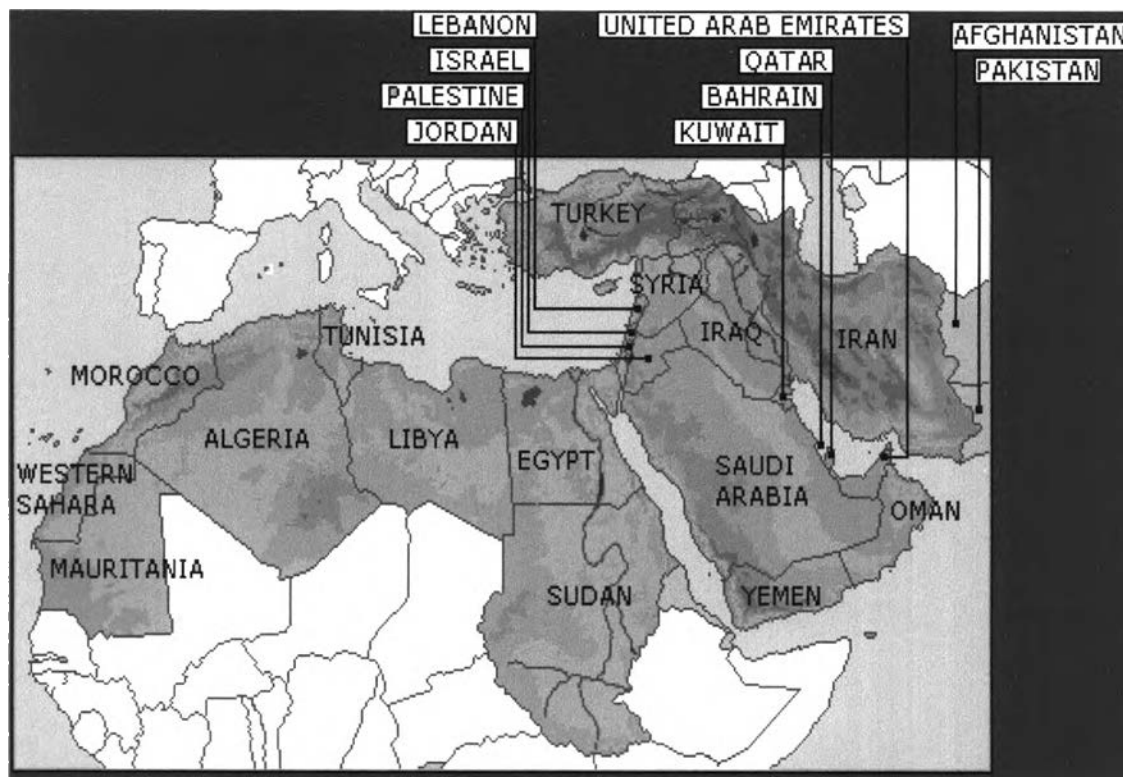
2. ซอในตระกูล Spike Fiddle

ซอในตระกูล Spike Fiddle ที่มีความคล้ายคลึงกับซอสามสายนั้น มีในหลายพื้นที่โดยผู้วิจัยแบ่งออกเป็นกลุ่มใหญ่ได้ 3 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มประเทศอาหรับ
2. กลุ่มประเทศเอเชีย
3. กลุ่มประเทศแอฟริกา

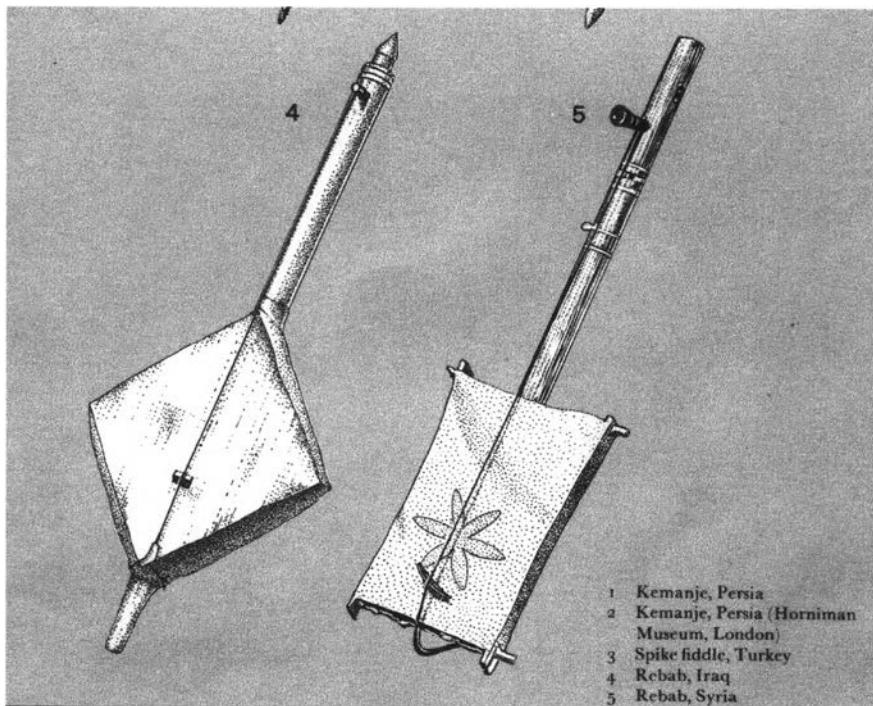
ในแถบ ตะวันออกกลาง (กลุ่มประเทศอาหรับ) เอเชีย แอฟริกา พบเครื่องดนตรีในตระกูล Spike Fiddle ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน มีด้วยกันมากมาย ดังต่อไปนี้

2.1 ขอในแถบตะวันออกกลาง (กลุ่มประเทศอาหรับ)

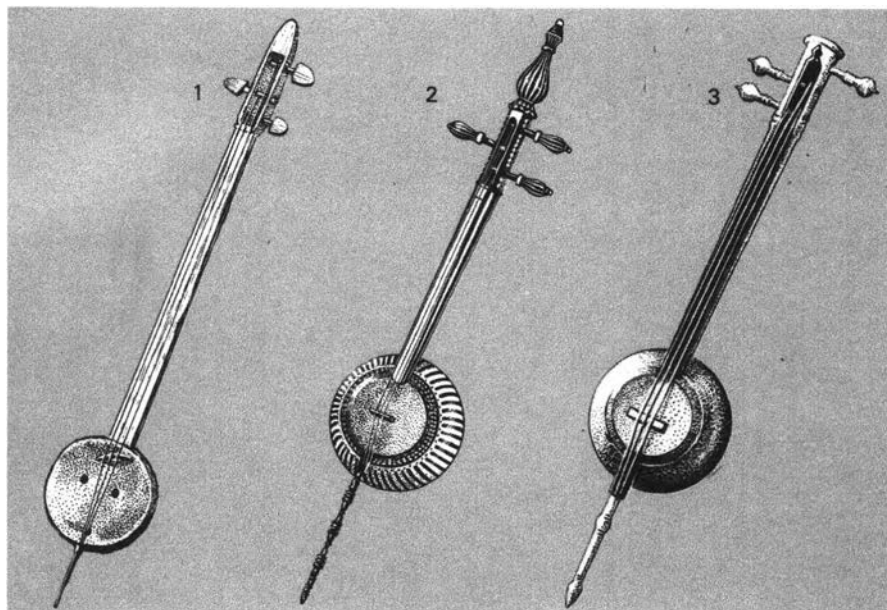
ในแถบตะวันออกกลางมีกลุ่มประเทศต่าง ๆ มากมาย เช่น ปากีสถาน อาฟกานิสถาน ซีเรีย จอร์แดน อิหร่าน เป็นต้น ขอในแถบอาหรับยุคแรกมีเพียงสายเดียวเท่านั้น ต่อมาได้พัฒนาเพิ่มขึ้นเป็น 2 สาย 3 สาย และ 4 สาย โดยมากจะมี 3 สาย “ Music Instrument of the World ” อธิบายว่า “ Spike fiddles from the Middle East. Through to have originate in Persia,the spike fiddle is today found in a variety of forms throughout the Middle East. ” (Encyclopedia , 1976 : 203) Spike fiddles จาก ตะวันออกกลางมีต้นกำเนิดมาจากเปอร์เซีย ปัจจุบันขอรูปแบบนี้ยังพบโดยทั่วไปในตะวันออกกลาง” (Encyclopedia , 1976 :203)

ขอมชนิดต่าง ๆ ในแถบ อาหรับ

รูปด้านซ้าย Rebab ของอิรัก

รูปด้านขวา Rebab ของซีเรีย

รูปที่ 1 และ 2 Kemanje ของเปอร์เซีย

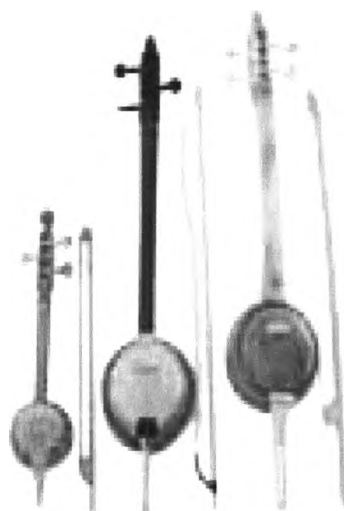
รูปที่ 3 รูป spike fiddle ของตุรกี

(ภาพจาก Encyclopedia , 1976 :203)

จากการศึกษา พบว่า ซอในแถบอาหรับมีชื่อเรียกว่า เรบบ์(เรบบ์,ระบบ์,ราบับ,ราบาบ หรือ อัลราบาบ ซอที่เรียกว่าระบบ์ เป็นซอในตระกูล Spike Fiddle และ spike fiddles เป็นชื่อเครื่องดนตรีที่มีปลายแหลมปึกที่พื้นขณะบรรเลง สันนิษฐานว่าน่าจะมีต้นกำเนิดมาจากเปอร์เซีย

ระบบ์คือเครื่องดนตรีชนิดเดียวกับตระกูลพิณและมี 2-3 สายคำว่าระบบ์เป็นคำในภาษาอราบิก แปลว่า เครื่องสีที่ใช้คันชัก อยู่ในวัฒนธรรมอิสลามและมีอย่างน้อยก่อนศตวรรษที่ 8 บางทีอาจมีต้นกำเนิดจากอราเบียหรือเปอร์เซีย และแผ่ขยายอิทธิพลไปสู่อินโดนีเซีย ยุโรป และแอฟริกา ระบบ์มีรูปแบบอยู่ 2 ชนิด คือ ซอที่ทำจากไม้ มีรูปร่างเป็นลูกแพร์(pear-shaped) และ spike fiddles เป็นชื่อเครื่องดนตรีที่มีส่วนปลายแหลมปึกที่พื้นขณะที่บรรเลง ระบบ์ที่มีปลายแหลมนี้เป็นชนิดที่ไม่มี frets แต่ใช้นิ้วมือซ้ายเลื่อนตามสะพาน เครื่องดนตรีเหล่านี้เป็นแนวทำนองให้ผู้ขับร้อง

ซอระบบ์มีส่วนประกอบขนาดเล็ก รูปร่างกลม ส่วนหน้าปิดด้วยแผ่นหนังบาง ๆ หรือหนังแกะ มีลำคอขวยเล็กติดกับลูกบิด มี 1, 2 หรือ 3 สาย ไม่มี fingerboard เป็นเครื่องดนตรีที่จับตั้งตรงวางไว้บนตักหรือบนพื้น ส่วนที่มีปลายแหลมนั้นใช้ปึกกับพื้นเพื่อรับน้ำหนักของซอ คันชักจะมีลักษณะโค้งกว่าคันชักของไวโอลินมีรูปแบบที่สลับซับซ้อนกว่า ใช้นิ้วทำกล่องเสียง และในส่วนหน้าอาจมีครึ่งหนึ่งหุ้มด้วยทองแดงครึ่งหนึ่งหุ้มด้วยหนังแกะ ของขวามีการตกแต่งด้วยการแกะสลัก บรรเลงอยู่ในวงกามลันในขณะที่มีรูปแบบเรียบง่าย ตัวอย่างเช่นซอ 2 สายของชาวอียิปต์ “fiddle of the Nile” บางทีก็ทำจากกะลามะพร้าวครึ่งซีก

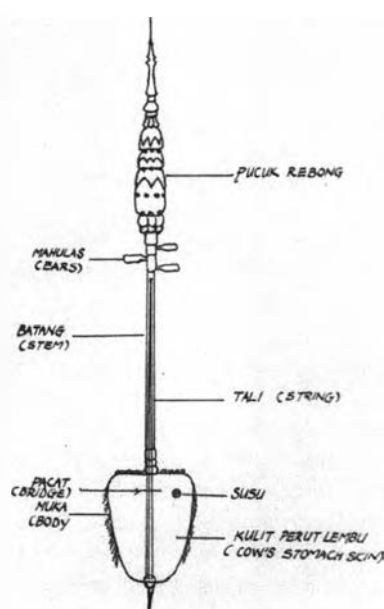
ภาพ Turkish Rebab จาก [www . Fiddingaround.co.uk](http://www.Fiddingaround.co.uk)

ซออีกชนิดที่อยู่ในตระกูล Spike Fiddle คือ Kemaje (Kemence, Kemenge , Kamanjeh, Kamancheh) เป็นซอที่พัฒนามาจากอิหร่านมีคันทวนยาว แต่สั้นกว่าระบับ ด้านบนมีลูกบิด ตัวคันทวนต่อกับกล่องเสียงซึ่งเป็นวัสดุต่างชนิดกัน แต่เดิมนั้นทำจากกะลามะพร้าวมีลักษณะกลมจากนั้นเมื่อทำต่อออกจากกล่องเสียง Kemence เป็นคำที่มาจากภาษาเปอร์เซียซึ่งแปลว่าไวโอลินที่มีขนาดเล็ก สันนิษฐานได้ว่าซอชนิดนี้น่าจะเกิดขึ้นหลังระบับ ซอชนิดนี้จะมีfingerboard ฉะนั้นการบรรเลงจะง่ายกว่าระบับเพราะจะมีความแม่นยำในตำแหน่งเสียงมากกว่า ลักษณะการบรรเลงจะตั้งตรงบนเข่าของผู้บรรเลงและหมุนหน้าซอให้คันชักสัมผัสกับสายในตำแหน่งเสียงต่าง ๆ ซอชนิดนี้เป็นที่นิยมมากในแถบอาหรับและใช้สำหรับการคลอร้อง

จากการศึกษาพบว่ามีซอระบับและซอ Kemaje อยู่หลายชนิดที่ใกล้เคียงกับซอสามสาย ซอที่เรียกว่าระบับนั้นจะมีรูปร่างคล้ายกับซอสามสาย เนื่องจากตัวกล่องเสียงมีลักษณะยาวใกล้เคียงกับซอสามสายมากกว่า ส่วน Kemaje มีกล่องเสียงรูปร่างกลมคล้ายสะล้อมากกว่าซอสามสาย ส่วนสำคัญอีกประการหนึ่งคือ Kemaje นั้นมี fingerboard เช่นเดียวกับไวโอลิน ในขณะที่ซอสามสายนั้นไม่มี ซึ่งหากเปรียบเทียบตามลักษณะทางกายภาพแล้วระบับและซอสามสายมีลักษณะที่ใกล้เคียงกัน นอกจากนี้พบซอที่มีลักษณะใกล้เคียงกันในแถบเอเชีย

2.2 ซอชนิดต่าง ๆ ในแถบเอเชีย

ประเทศในแถบเอเชียมีกลุ่มชนมากมายอาศัยอยู่ มีความเกี่ยวพันทางการค้าส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ศาสนา พิธีกรรมต่าง ๆ วัฒนธรรมทางดนตรีนั้นก็มีความคล้ายคลึงกันในหลายรูปแบบ เช่นเครื่องดนตรี วงดนตรี บันไดเสียง ระบบโน้ตฯลฯ ในเรื่องของซอสามสายพบว่ามีซอที่มีลักษณะคล้ายซอสามสายมากในหลายประเทศ เช่นอินโดนีเซีย มาเลเซีย จีน ญี่ปุ่น กัมพูชา และมีชื่อเรียกแตกต่างกันไป ดังต่อไปนี้

ภาพระบับของประเทศมาเลเซีย (ภาพจาก*The Musics of Asean*, 1995:10)

ซอของมาเลเซียมีชื่อว่าร่าบับต้นกำเนิดมาจากตะวันออกกลางบริเวณประเทศอิหร่านในหนังสือ *The Music of Asian* อธิบายว่า “Of Middle-Eastern origin, the rebab, a three-stringed spike fiddle, is believed to have originated from the North Iranian district of Kudistan.” (Ramon P, 1995 : 106) แผ่ขยายไปทางเอเชียสู่ประเทศมาเลเซีย รูปร่างของซอระบับนั้นมีคันทวนยาว ทวนบนประกอบด้วยลูกบิดทั้ง 3 ส่วนยอดแกะสลักอย่างสวยงาม ส่วนกลองเสียงนั้นเป็นรูปหัวใจ ด้านหน้าปิดด้วยหนังวัว ที่หน้าซอมีหย่องไว้รองรับสายซอ และมีถ่วงหน้าประดับอยู่ที่หน้าซอเช่นเดียวกับซอสามสาย ด้านหลังประดับด้วยผ้า ต่อจากกะโหลกมีปลายเท้าแหลมไว้สำหรับปักกับพื้น

ภาพระบับของประเทศอินโดนีเซีย

(ภาพจาก *Asian Music in an Asian Perspective*, 1977:209)

ซอของอินโดนีเซียเรียกว่าระบับ มี 2 สาย แต่เดิมใช้สายไหมในปัจจุบันเปลี่ยนเป็นสายลวด มีขนาดคันทวนและลูกบิดยาว ตัวคันทวนนั้นมีขนาดใหญ่กว่าซอสามสาย ด้านบนสุดของคันทวนมีขนาดเล็กและกลึงเป็นเกลียวสวยงาม ส่วนที่ติดกับกลองเสียงนั้นมีขนาดใหญ่ ตัวกลองเสียงเป็นรูปหัวใจแต่เดิมทำจากกะลามะพร้าวปัจจุบันทำจากไม้ ด้านหน้านั้นหุ้มด้วยหนังควาย ส่วนด้านหลังที่เป็นไม้หุ้มด้วยผ้าหรือหนังเพื่อการประดับประดาอีกชั้นหนึ่ง บนหน้าซอมีหย่องสำหรับรองรับสาย ส่วนปลายเท้านั้นมีลักษณะกลมมน คันชักทำจากไม้สั่นชิงด้วยหางม้าโดยไม้ชิงตั้งอย่างซอสามสาย วิธีการ

บรรเลงจะจับคันทวนปิ๊กตั้งตรงทางด้านซ้ายของผู้บรรเลงตรงบริเวณหลังฝ่าเท้า และจับคันทวนในลักษณะกำคันทวนค้ำภาพด้านบน ซอชนิดนี้บรรเลงอยู่ในวงกลมฉิ่งในลักษณะคลอร้องบางครั้งจะบรรเลงเพลงเดี่ยว (SOLO) ซอชนิดนี้มีต้นกำเนิดมาจากสังคมอิสลามและพบโดยทั่วไปในเอเชีย หมู่เกาะทางใต้ของเอเชีย ชาวเกาะสุมาตราเรียกชื่อเหมือนกันว่าระบับ

ระบับของอินโดนีเซีย และมาเลเซียเป็นซอที่มี 2 และ 3 สาย มีแหล่งกำเนิดมาจากแถบอาหรับ ซอทั้ง 2 นี้มีลักษณะคล้ายกับซอสามสายใช้บรรเลงอยู่ในวงกลมฉิ่งเช่นเดียวกัน ระบับของมาเลเซีย นั้นจะมีส่วนคล้ายกับซอสามสายมากกว่าระบับของอินโดนีเซีย โดยเฉพาะของมาเลเซียนั้นมี 3 สาย และมีถ่วงหน้า เช่นเดียวกับซอสามสาย ทางใต้ของประเทศไทยพบเครื่องดนตรีในแบบเดียวกับระบับของมาเลเซียเรียกว่าซิมบะ อยู่ในสังคมไทยมุสลิมในจังหวัดยะลา ปัตตานีและนราธิวาสใช้ประกอบการเล่นมะโย่งซึ่งคล้ายกับการแสดงโนรา เป็นการแสดงที่ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย และใช้ซอซิมบะในพิธีกรรมการรักษาโรคให้คนไข้อีกด้วย ซอชนิดนี้เหมือนกับระบับของมาเลเซียมากซึ่งเป็นไปได้ว่าน่าจะได้รับแบบอย่างมาจากระบับของมาเลเซีย

ภาพซอ Morin Khur ของมองโกเลีย จาก www.Fiddingaround.co.uk

ชาวมองโกเลียเป็นส่วนหนึ่งของชนชาติจีนอยู่ทางตอนเหนือของประเทศจีน รูปแบบวัฒนธรรมทางดนตรีของจีนนั้น ในสมัยราชวงศ์ถัง ได้รับอิทธิพลทางดนตรีจากอินเดีย อิหร่าน และศูนย์กลางของเอเชีย ในหนังสือ The Traditional Music of Japan อธิบายไว้ว่า “Chinese music of the T’ang dynasty had felt the influence of music from India, Iran and Central Asia.” (Kishibe Shigeo, 1984 : 3)

Morin Khur เป็นซอของมองโกเลียมีคันทวนขาว ที่ส่วนหัวของคันทวนแกะสลักเป็นรูปหัวม้าต่อด้วยส่วนที่เป็นลูกบิด 2 ลูก ไม่มีรัศมี ต่อจากคันทวนเป็นกล่องเสียงทำจากไม้มีลักษณะสี่เหลี่ยมผืนผ้า จึง

ด้วยหนังมีการเขียนลวดลายลงบนหน้าซอเพื่อความสวยงาม แต่ไม่มีถ่วงหน้าเหมือนอย่างกับซอสามสาย บนหน้าซอมีหย่องที่รองรับสายซอ สายซอนั้นเป็นสายไหมส่วนปลายเท้าที่ขึ้นจากกล่องเสียงนั้นมีลักษณะสั้นและมน ไม่ยาวและมีปลายแหลมเช่นซอสามสาย และระบับ

รูปภาพ Kokyū ของญี่ปุ่น

(ภาพจาก *Asian Music in an Asian Perspective, 1977:187*)

โกเกียว เป็นเครื่องสี่เพียงอย่างเดียวของญี่ปุ่น มีขนาดแตกต่างกัน มาตรฐานความยาวของโกเกียวอยู่ที่ 69 เซนติเมตร มี 2, 3 หรือ 4 สาย โกเกียวที่มีสามสายมีต้นแบบมาจากเครื่องดนตรีของชาวจีนซึ่งปรากฏในสมัยเอ็งโด ประมาณปี 1720 และใช้ในวงโกโตะและซามิเซน

ครูเฉลิม ม่วงแพศรี อธิบายถึงซอโกเกียว ไว้ในหนังสือดนตรีอุคมศึกษาครั้งที่ 11 ว่า

“ เวลาสี่ต้องนั่งทับขาซ้อนกัน ใช้เข่าหนีบปลายซอไว้ เพื่อให้ซอไม่ขยับเขยื้อน ซอ kokyū ของเขานี้ไม่มีร็คอกอย่างซอไทย สายทั้งสามจึงจากลูกบิดมามัดไว้ได้ซอ สายทั้งสามแยกอยู่เป็นอิสระจากกันเหมือนไวโอลิน คันชักของซอนี้ทำด้วยไม้จันทร์แดง หางม้าปล่อยให้หย่อนเป็นพวงไม่ขึ้นตั้งอย่างคันชักซอไทย คูไป คล้ายคันชักซออินโดนีเซีย ที่เรียกว่า Rebab ”(เฉลิม ม่วงแพศรี, 2521 : 113)

จากการศึกษาพบว่าโกเกียว มีลักษณะเช่นเดียวกับซอในตระกูล Spike fiddle โดยมีลักษณะส่วนคอกยาว (คันทวน) มีลูกบิดติดกับคันทวนเพื่อไว้ปรับระดับเสียง ไม่มีร็คอกอย่างซอสามสาย มีกล่องเสียงเป็นลักษณะสี่เหลี่ยม ที่หน้าซอมีหย่องรองรับสายซอไม่มีถ่วงหน้าอย่างซอสามสาย และมีปลายเท้าขึ้นออกจากกล่องเสียง ใช้วิธีการปักลงตรง ๆ ระหว่างเข่าของผู้บรรเลง ซึ่งจะนั่งบรรเลงในลักษณะการนั่งทับขา ส่วนของเท้ามีหน้าที่ไว้รับน้ำหนักของตัวซอและเป็นจุดหมุนในการไกวซอ คันชักนั้นทำด้วยไม้จันทร์ จึงด้วยหางม้าลักษณะหย่อนไม่ขึงตั้งเช่นเดียวกับซอสามสาย มีลักษณะคล้ายกับซามิเซน ซึ่งเป็นเครื่องดีดของญี่ปุ่น และมีลักษณะคล้ายซอสามสายแต่จะแตกต่างกันในรายละเอียดที่กล่าวมาข้างต้น โกเกียวใช้บรรเลงร่วมกับโกโตะในการคลอร้องเช่นเดียวกับซอสามสายตามประวัติพบว่าโกเกียว มีต้นกำเนิดมาจากประเทศจีน

ภาพตรัวชะแมร์ ของกัมพูชา
(ภาพจากหนังสือที่ระลึกงานไหว้ครูดนตรีไทย ประจำปีการศึกษา 2538)

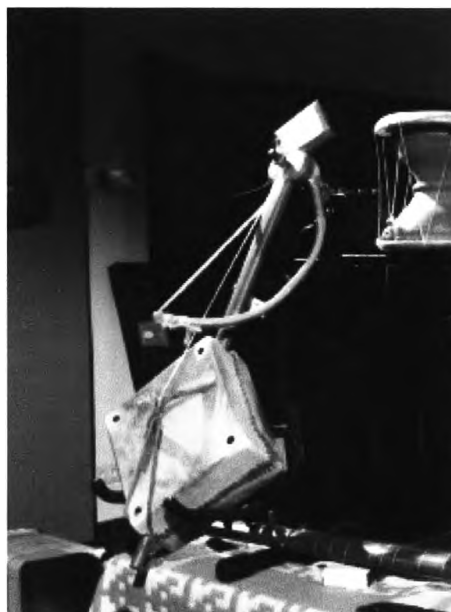
ตรัวชะแมร์เป็นเครื่องสีประเภทหนึ่งของประเทศกัมพูชา มีคันทวนยาวต่อด้วยกะโหลกและมีปลายเท้าขึ้นจากตัวกะโหลกเพื่อปักกับพื้นขณะบรรเลง ส่วนของคันทวนแยกออกจากคันทวนโดยอิสระ ตรงกับลักษณะของซอในตระกูล spike fiddle ไม้ที่ใช้ทำตรัวชะแมร์นั้น นิยมใช้ไม้เนื้อแข็งเช่น ไม้มะเกลือ บางทีก็ใช้งาช้างหรือกระดูกสัตว์มาประดับประดา คันทวนนิยมควั่นเป็นวงแหวนติดกันตลอดคันทวน ในขณะที่ซอไทยจะใช้ไม้หลายรูปแบบเช่น ไม้ชิงชัน ไม้ประดู่ ไม้มะเกลือ ไม้โมก ไม้แก้ว หรือ งาช้าง ทวนตอนบนของตรัวชะแมร์มีขนาดสั้น ยอดซอส่วนบนจะมีลักษณะคล้ายหัวเม็บบัว ต่างจากยอดทวนบนของซอสามสายที่มีลักษณะบานออกและมีรูทะลุตลอดคันทวน คันทวนกลางไม่มีการประดับและเขียนลายด้วยโลหะ ส่วนทวนล่างได้กะโหลกมีขนาดสั้นและกลึงเป็นวงแหวน ปลายเท้าไม้แหลมอย่างไทย แต่จะทิ้งให้เป็นจุดหมุนมนๆ

ภาพ Kemanje ของอินเดีย (ภาพจาก [www . Fiddingaround.co.uk](http://www.Fiddingaround.co.uk))

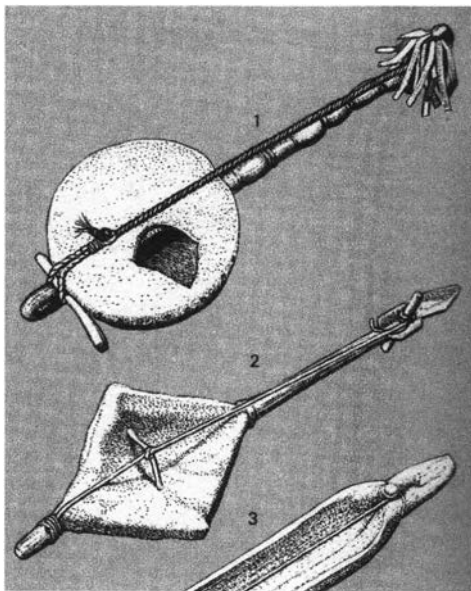
ซอ Kemanje ของอินเดีย เป็นเครื่องสีประเภทหนึ่งของประเทศอินเดีย คันทวนยาวปลายคันทวนตรงส่วนยอดคกลงเป็นลักษณะคล้ายเม็ควัว มีสาย 4 สาย กล้องเสียงมีลักษณะกลมขึงด้วยหนังทางด้านหน้าซอ บนหน้าซอมีหย่องสำหรับรองรับสาย ต่อจากกล้องเสียงมีเท้าซอเพื่อสำหรับปักกับพื้นขณะบรรเลง ส่วนคันชักนั้นคล้ายกับคันชักซอด้วงของไทย ดูตามลักษณะทางกายภาพแล้ว เหมือนกับ Kemanje ของเปอร์เซีย และสะล้อของไทย

2.3 ซอชนิดต่าง ๆ ในแถบแอฟริกา

ภาพ Masenqo ของเอธิโอเปีย (ภาพจาก [www . Fiddingaround.co.uk](http://www.Fiddingaround.co.uk))

Masenqo เป็นซอของประเทศเอธิโอเปีย เป็นซอที่มีสายเดี่ยวส่วนของตัวเร่งสายทำขึ้นอย่างง่าย ๆ คันทวนยาว ทำจากไม้ในลักษณะแบน ต่อด้วยกลองเสียงที่เป็นทรงสี่เหลี่ยม หน้าซอและหลังซอหุ้มด้วยหนัง บนหน้าซอมีหย่องขนาดยาวตั้งลักษณะเฉียงสำหรับวางพาดสาย ซึ่งมีสายเพียงสายเดี่ยว ต่อจากกลองเสียงเป็นส่วนของเท้าที่มีลักษณะมนที่ใช้สำหรับปักที่พื้นขณะบรรเลง ส่วนคันทวนนั้นมีลักษณะโค้งคล้ายคันธนู

ภาพหมายเลข 1 ซอสายเดี่ยว ของชาว Mali
ภาพหมายเลข 2 ซอ Masenqo ของเอธิโอเปีย
(ภาพจาก Encyclopedia , 1976 :203)

ภาพ Tunisian Rebabของประเทศตูนิเซีย
(ภาพจากwww . Fiddlingaround.co.uk)

Tunisian Rebab เป็นซอที่มี 4 สาย ส่วนปลายทำสั้นใช้สำหรับตั้งบนคอกของผู้บรรเลง รูปร่างของซอชนิดนี้มีลักษณะคล้ายลูกแพร์ โดยมีคันทวนไม่ยาวมากนัก ต่อด้วยส่วนของกล่องเสียงที่มีขนาดใหญ่ ส่วนด้านบนของคันทวนเจาะช่องไว้สำหรับใส่สาย โดยที่สายซอนั้นพันไว้กับลูกบิดอย่างง่าย ๆ พาดผ่านคันทวนและหน้าซอซึ่งมีหย่องไว้สำหรับรองรับสาย ลักษณะโดยทั่วไปของซอจะมีความแตกต่างจากซอสามสายอยู่มาก

จากการศึกษาลักษณะทางกายภาพ พบว่าซอสามสายมีลักษณะใกล้เคียงกับซอต่าง ๆ แต่ยังไม่อาจสรุปได้ว่าซอสามสายนั้นมีต้นกำเนิดหรือความเป็นมาอย่างไร ในเรื่องความเป็นมาของซอสามสายนั้นยังไม่เป็นที่ทราบแน่นอนว่า เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยใดและเกิดขึ้นที่ไหน ซอสามสายนั้นมีความคล้ายคลึงกับซอประเทศต่างๆในแถบเอเชีย เช่นเรบบับ หรือ ระเบบบ(Rebab) ของอินโดนีเซีย มาเลเซีย Kemanche ของเปอร์เซีย Kokyu ของญี่ปุ่น ตรัวจะแมร์ ของเขมร รวมทั้งสะล้อของไทย หากดูตามลักษณะทางกายภาพพบว่า ตรัวจะแมร์ของกัมพูชานั้นเหมือนกับซอสามสายของไทยมากที่สุด รองลงมาคือระเบบบของมาเลเซียและอินโดนีเซีย ไม่พบซอในแถบแอฟริกาที่จะมีลักษณะใกล้เคียงกับซอสามสาย ทั้งนี้ยังไม่สามารถสรุปได้ว่าซอสามสายมีต้นกำเนิดมาจากที่ใด มีผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านได้แสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ถึงต้นกำเนิดของซอสามสาย ที่อาจได้รับอิทธิพลมาจากที่ต่าง ๆ ก่อนที่จะมาปรับปรุงให้เข้ากับวิถีชีวิตของคนไทย ทั้งนี้ผู้วิจัยสามารถจำแนกเป็นประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

3. อิทธิพลทางวัฒนธรรมที่มีต่อซอสามสาย

3.1 อิทธิพลจากกลุ่มวัฒนธรรมมุสลิม กลุ่มประเทศอาหรับ

เครื่องดนตรีประเภท spike fiddle ของแถบตะวันออกกลางนั้น สันนิษฐานว่าน่าจะมีต้นกำเนิดมาจากเปอร์เซีย ในกลุ่มวัฒนธรรมดนตรีอิสลาม มีเครื่องสี spike fiddle ที่รูปร่างคล้ายกับซอสามสายอยู่มาก ซึ่งมีทั้งซอ 1 สาย 2 สาย และ 3 สาย เช่นในจอร์แดน เรียกว่า Rebab เป็นซอ 1 สาย ในแอฟริกา เอธิโอเปีย เรียกว่า Masenqo มี 1 สาย ที่โมร็อกโก มีซอ Rebab soussi 1 สาย และในกลุ่มประเทศอาหรับและเปอร์เซีย มีการพัฒนาดนตรีอิสลามจนเป็นศิลปะชั้นสูงเช่นซอ Ghichak 2 สายของอัฟกานิสถาน ซอระเบบบของอินโดนีเซียและมาเลเซีย ซึ่งคล้ายกับซอสามสายของไทยมาก ซอ Joze 3 สาย ของอิรักและแบกแดด

ในกลุ่มประเทศมุสลิมใช้เครื่องสีคือ ซอ ที่เรียกว่าระเบบบ (Rebab) หรือบางที่เรียกว่าเรบบับ ซึ่งนักดนตรีวิทยาบางท่านเชื่อว่า ระเบบบเป็นต้นแบบของซอสามสายในประเทศไทย

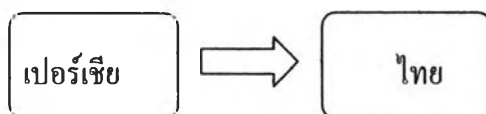
อาจารย์อุดม อรุณรัตน์ ได้ให้ความคิดเห็นว่า

“ซอสามสายนี้เชื่อว่าได้รับมาจากอาหรับหรือเปอร์เซีย ซึ่งทางราชสำนักไทยในสมัยอยุธยาเริ่มเข้ามาใช้บรรเลงประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ เหมือนราชสำนักเปอร์เซีย ในสมัยนั้นราชสำนักทั้งสองนี้มีความผูกพันระหว่างกันทั้งด้านภาษา วัฒนธรรม

ศิลปกรรม ฯลฯ อย่างแน่นแฟ้น รวมไปถึงเพลงที่ใช้บรรเลงในพระราชพิธีต่าง ๆ ก็ได้รับแบบอย่างผลงานการสร้างสรรค์ของเปอร์เซียด้วย ความเป็นจริงแจกเปอร์เซียหรือแขกอาหรับเป็นชนชาติที่สนใจในศิลปวิทยาการต่าง ๆ เป็นอันมาก ผู้คุ้มครองของมุสลิมที่เรียกว่ากาหลิบและขุนนางเป็นผู้อุปถัมภ์ผู้ที่มีความรู้ในศิลปวิทยาการต่าง ๆ โดยไม่เลือกเชื้อชาติและศาสนาพร้อมทั้งให้ค่าตอบแทนอย่างคุ้มค่า ด้วยความมีน้ำใจอย่างกว้างขวางนี้เอง บรรดาศิลปวิทยาการของชาวมุสลิมจึงเจริญรุ่งเรืองอย่างสูงสุด นับว่าอิสลามมีบทบาทมากต่ออารยธรรมโลก ไม่ว่าจะเป็นภาษา เครื่องใช้ไม้สอย คนตรี และอื่นๆและแผ่ขยายไปยังดินแดนต่างๆ กินบริเวณถึงสามทวีปคือ เอเชีย แอฟริกาและยุโรป ถ้าจะกล่าวถึงคนตรี เชื่อว่าเครื่องดนตรีซอสามสายได้ต้นแบบ (prototype) รวมทั้งการแต่งเพลงบางเพลงที่ใช้อยู่ในพระราชพิธีนั้นก็มิจะก่อน (Magam) ที่ได้แบบอย่างมาจากเปอร์เซีย”

“ซอสามสายนั้นต้องได้แบบมาจากสังคมมุสลิมที่กินเนื้อแพะเป็นอาหาร เพราะหนังที่จึงเป็นหน้าของซอสามสายนั้น ต้องใช้หนังแพะเท่านั้น เดิมทีเคียวในอิหร่านเองก็ใช้มากในพิธีกรรมต่าง ๆ Rebab นี้มาถึงเมืองไทยตามเส้นทางแพรไหม แนวฝั่งทะเลซอ Rebab มุสลิมนิยมใช้นั้นที่อินโดนีเซียมีเพียงสองสายมาจนทุกวันนี้ เหมือนกับที่เคยใช้ในตะวันออกกลาง แต่ซอរបับของมาเลย์มีสามสายของไทยนั้นได้พัฒนาขึ้นอีกมากมายทั้งรูปร่าง จำนวนสาย เทคนิคการบรรเลงการใช้งานในพิธีกรรมไปจนถึงการใช้แสดงฝีมือเคียว การพัฒนาเสียงซอสามสายให้ไพเราะขึ้นนั้นเป็นส่วนของงานค้นคว้าของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ในสมัยรัชกาลที่ 6 และที่ 7 นี้เอง” (อุคม อรุณรัตน์, 2535 : 64)

จากการศึกษาพบว่า มีซอในแถบอาหรับหลายชนิดที่มีชื่อเรียกว่า ระเบ็บ ลักษณะคล้ายกับซอในแถบเอเชียและมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน โดยแนวคิดต่าง ๆ ข้างต้นเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือเชื่อว่าซอสามสายได้รับแนวคิดมาจากระเบ็บ ซึ่งระเบ็บนั้นมีต้นกำเนิดจากเปอร์เซีย กลุ่มประเทศอาหรับและแผ่อิทธิพลไปในเอเชียแอฟริกาและยุโรป ซึ่งในทวีปเอเชียนั้นพบซอที่มีลักษณะเดียวกับซอสามสายอยู่มากมาย โดยเชื่อว่าจากความสัมพันธ์ของราชสำนักทั้ง 2 คือ ไทย และเปอร์เซีย นั้น ทำให้เกิดการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมให้แกกัน ดังจะเห็นได้จากพระราชพิธี หรือพิธีกรรมต่าง ๆ การแต่งกาย ภาษา ซึ่งรับวัฒนธรรมของเปอร์เซียมาอยู่หลายสิ่ง หากลองสร้างแผนภาพการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม จะได้แผนความคิดเช่นนี้

แผนความคิดต้นกำเนิดซอสามสาย (3.1)

3.2 อิทธิพลจากเอเชีย

นักดนตรีวิทยาหลายท่านเชื่อว่ารูปแบบดนตรีไทยหลายอย่างรับมาจากอินเดีย โดยดูจากการแบ่งประเภทของเครื่องดนตรีตามคัมภีร์นาฏยศาสตร์ของอินเดียแต่อย่างไรก็ตาม สิริวิรัตน์ ประพัฒน์ทอง ได้อธิบายว่าแต่เดิมนั้นไม่พบเครื่องสีของอินเดีย จนกระทั่งการเข้ามาของชาวมุสลิมจึงปรากฏเครื่องสีขึ้นในอินเดีย

“วัฒนธรรมทางศิลปกรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เริ่มปรากฏหลักฐานอย่างชัดเจนในช่วงการเข้ามาของอินเดียและจีนในพุทธศตวรรษที่ 5 นำมาซึ่งการพัฒนาผสมผสานทางด้านวัฒนธรรมทางสังคม ศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธเป็นเครื่องมือของการนำเข้ามาทางวัฒนธรรมอย่างสงบ อาศัยศาสนาเป็นสื่อชักนำ และคงจะให้ผลดีต่อชนชาติพื้นเมืองในภูมิภาคนี้ ก่อให้เกิดเมืองอารยธรรมต่างๆ อาทิ จัมปา (เวียดนาม) เขมรและเมืองข่อยในหมู่เกาะอินโดนีเซีย จนในที่สุดเป็นพม่าและไทย ซึ่งได้รับอิทธิพลทางอารยธรรมอินเดียผ่านทางมอญและเขมร

การดนตรีของอินเดียเริ่มมาตั้งแต่ 1500 ปีก่อนพุทธกาล สมัยพระเวท ในคัมภีร์ปุราณะกล่าวว่า ความรู้เกี่ยวกับวิชาดนตรีเป็นวิธีการหนึ่งในหลายวิธีที่จะทำให้บรรลุถึงความป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระศิวะได้ และในคัมภีร์นาฏยศาสตร์ของการตมูนิเขียนเกี่ยวกับเรื่องของคนตรี และการแบ่งเครื่องดนตรีออกเป็น 4 ประเภท คือ ตตะ สุษีระ อวณัฑะ และฆนะ

ในกลุ่มตตะ ta เครื่องดนตรีที่ใช้สาย แบ่งเป็นเครื่องดีด และเครื่องสี เครื่องดีดจะได้รับความนิยมอย่างมากตั้งแต่ยุคพระเวท จนกระทั่งการเข้ามาของพวกมุสลิมจึงได้เกิดเครื่องสีขึ้น ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17” (สิริวิรัตน์ ประพัฒน์ทอง, 2541 : 67)

จากคำอธิบายข้างต้นพบว่าวัฒนธรรมของอินเดียนั้นมีผลต่อประเทศต่างๆ ของทวีปเอเชีย โดยกล่าวว่าศาสนาเป็นสื่อชักนำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมขึ้น ประเทศไทยเป็นอีกประเทศหนึ่งในหลายประเทศที่ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมมาจากอินเดีย รวมถึงวัฒนธรรมทางด้านดนตรี ซึ่งอธิบายว่าเครื่องสีนั้นแท้จริงอินเดียรับมาจากชาวมุสลิมก่อนที่จะมีเครื่องสีขึ้นในอินเดียและแผ่ขยายสู่ประเทศอื่นๆ ในแถบเอเชีย

อาจารย์มนตรี ตราโมทอธิบายไว้ว่า เครื่องสีของไทยนั้น คัดแปลงมาจากเครื่องดีด จาก 2 สาย มาเป็น 3 สายและ 4 สาย ซอ 2 สายนั้นแปลงมาจากจีน คือ ซอด้วง และซออู้ ส่วนซอสามสายนั้น ท่านได้ให้ความเห็นว่า ซอสามสายมาจากอินเดีย ไทยเราถอดแบบมาจากขอมอีกชั้นหนึ่งกล่าวถึงลักษณะที่คล้ายคลึงกันของเครื่องดนตรี “ ส่วนซอสามสายนั้นมีทั้งของไทย, ขอม, มอญ, ชาว และอินเดีย ล้วนแต่มีรูปร่างคล้ายคลึงกันทั้งนั้น ตามความเข้าใจเห็นว่าอินเดียน่าจะเป็นต้นกำเนิด กล่าวโดยเฉพาะ

ซอสามสายของไทยเราคงถอดแบบจากขอม ซึ่งขอมเอาอย่างจากอินเดียมาก่อนแล้ว” (มนตรี ตราโมท, 2540 : 74)

อีกท่านหนึ่งได้ให้แนวความคิดคล้ายคลึงกับอาจารย์มนตรี ตราโมท โดยดูจากการแบ่งประเภทของเครื่องดนตรีเช่นเดียวกัน

“ การดนตรีของไทย ได้รับแบบอย่างและอารยธรรมมาจากอินเดียและขอม ฉะนั้น การดนตรีของไทยจึงได้ดัดแปลงมาจากอินเดียและขอม จึงแบ่งประเภทเครื่องดนตรีอย่างเดียวกัน คือแบ่งออกเป็นประเภทเครื่องเป่า เครื่องตีเครื่องดีดตี และเครื่องกำกับจังหวะ เครื่องสีได้แบบอย่างมาจากอินเดียและจีน จากการประดิษฐ์พัฒนาให้มีรูปร่างต่างกันได้ นำพัฒนานั้นมาเป็นซอสามสายใช้สี่ค้วคันทันชัก นอกนั้นได้ดัดแปลงซอด้วง ซอฮู้ของจีนซึ่งรูปร่างไม่คงงามและไม่ไพเราะให้มีรูปร่างคงงามและเสียงไพเราะนุ่มนวลขึ้น เรียกว่าซอด้วงและซอฮู้ เครื่องสีนี้ตามตำนานของจีนเล่าว่าเกิดจากคนได้ขียนขอดไม้เสียดสีกันเป็นเสียงต่าง ๆ” (ชื่น ศิลปบรรเลง , 2534: 84)

อีกแนวคิดหนึ่งให้ความคิดเห็นไว้ใกล้เคียงกันคือเจ้าพระยาภูมิเสวิน ผู้เชี่ยวชาญทางซอสามสายอธิบายถึงที่มาของซอสามสายไว้ว่า

“ประวัติศาสตร์แสดงอายุโดยเฉพาะซอสามสายไว้โดยปริยายว่า เป็นเครื่องสีที่ดัดแปลงมาจากเครื่องดีดของพราหมณ์แต่ลึกลับอำบรรพ์ เพราะชื่อส่วนประกอบของซอบางอย่างเรียกว่าขอดพราหมณ์และหนดพราหมณ์ และเครื่องสีสิ่งนี้เข้ามาเมื่อแปลงต้นฐานแล้วในประเทศขอม ฉะนั้น ความเข้าใจในเสียงและรส จึงฟังอนุมานได้ว่า คนไทยได้เคยรู้จักมาแล้วไม่น้อยกว่า 600 ปี เมื่อวิชาการดนตรีได้เป็นศาสตร์แขนงหนึ่งในจำนวนศาสตร์สิบอย่างก็ถึงในเล่าจะมามีประวัติด้วยกันว่าการดนตรีของเรายังไม่มีกฎเกณฑ์แน่นอน สรรพสิ่งทั้งหลายสิ่งใดไม่มีสูตรของมันเป็นหลักฐานความตั้งอยู่เพื่อสรรพสิ่งนั้น ๆ จะสถิตสถาพรเป็นมรดกจนปัจจุบันนี้ได้จึโน” (พระยาภูมิเสวิน, 2537 : 97)

จากการศึกษาพบว่าคำอธิบายของผู้เชี่ยวชาญทางดนตรีไทยข้างต้น มีความคิดที่ไปในทางเดียวกันว่าซอสามสายนั้นน่าจะได้รับแบบอย่างมาจากอินเดีย โดยที่อินเดียนั้นได้รับต้นแบบเครื่องสีมาจากกลุ่มวัฒนธรรมมุสลิม อาจเป็นประเทศใดประเทศหนึ่งในแถบอาหรับ ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับแนวคิดเริ่มแรกที่อธิบายว่าซอสามสายนั้นได้รับอิทธิพลมาจากเปอร์เซีย ซึ่งพบซอในตระกูล spike fiddle ที่มีลักษณะคล้ายกับซอสามสายคือ ระเบียบ มีประวัติศาสตร์ที่ชัดเจนที่สุดในแถบนี้และแผ่อิทธิพลทางวัฒนธรรมสู่ประเทศต่างๆในแถบเอเชีย ซึ่งหากศึกษารูปแบบของเครื่องดนตรีที่ใกล้เคียงกับซอสามสายได้แก่ ทรัวเซเมอร์ จะพบว่ามีลักษณะที่ใกล้เคียงกับซอสามสายมากที่สุดในประเทศต่าง ๆ ในแถบเอเชีย ดังคำอธิบายของอาจารย์อานันท์ นาคคง ว่า

กลุ่มเครื่องดนตรีที่ขึ้นชื่อว่า “ทรัว” ในวัฒนธรรมดนตรีเขมรนั้นมีอยู่หลายรูปแบบ เช่น ทรัวเล ทรัวซอ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับซอด้วง ทรัวฮู้ และทรัวฮู้บาสมีลักษณะคล้ายกับซอฮู้ และทรัวเซเมอร์

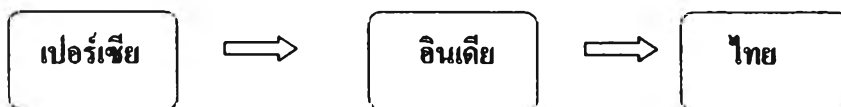
รูปร่างคล้ายซอสามสายมากซึ่งมีหลายขนาดด้วยกัน อาจารย์อานันท์ นาคคง คั้งข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับความคล้ายคลึงกันของซอสามสายและครวชะแมร์ของเขมร โดยกล่าวถึงลักษณะทางกายภาพว่า

“โดยทั่วไปแล้วไม้ที่ใช้ทำครวชะแมร์นั้น นิยมใช้ไม้เนื้อแข็ง เช่น เนียง นุง , ครา นุง (ขหนูน) หรือ ชูว์คัมว (มะเกลือ) บางทีก็ใช้งาช้าง หรือกระดูกมาประดับประดา ในขณะที่ซอไทยจะใช้ไม้หลายรูปแบบ เช่น ชิงชัน ประคู้ มะเกลือ ไม้โมก ไม้แก้ว หรือ งาช้างทั้งท่อนมากลึงให้เป็นส่วนต่าง ๆ ของซอ ลักษณะการขึ้นรูปครวชะแมร์นั้นเป็นลักษณะเฉพาะ ทวนตอนบนมีขนาดสั้นขอคอส่วนบนจะมีลักษณะคล้ายหัวเม็คบัว ต่างจากเทริคบนของซอสามสายไทยที่มีลักษณะบานแบบดอกลำโพง ลำทวนชอบนิมการกลึงลูกแก้วและวงแหวนถี่ๆ ช่วงจับคันทวนล่างไม่เน้นการใช้โลหะคลุมครอบแบบไทย ส่วนล่างใต้กะโหลกซอ ที่ไทยเรียกพรมล่างและเกลียวเจดีย์นั้น ช่วงของเขมรจะสั้นและกลึงหยาบกว่า รวมทั้งไม่เน้นเรื่องเท้าซอปลายแหลมอย่างไทย จะทิ้งให้เป็นจุดหมุนมนๆทุกๆเท่านั้น กะโหลกซอเขมรทำจากกะลามะพร้าว กระจูดเต่าหรือไม้ซุง ถ้าจะเทียบว่ากะโหลกซอสามสายของไทยจะเน้นความพิถีพิถันของรูปทรงกะลาแล้วไซริ้ จะพบว่าของเขมรจะเป็นเพียงรูปกะลาธรรมดา บากเป็นกะโหลกซออย่างง่าย ๆ ซอเขมร นิยมขึ้นหน้าหนังซอด้วยหนังงูเป็นอันดับหนึ่ง หนังลูกวัวเป็นอันดับสอง ด้านหน้าของหนังจะมีหย่องเล็กๆ ทำจากไม้เนื้ออ่อนหรืองาช้าง เหลาเป็นรูปครึ่งวงกลมวางตั้งเป็นสะพาน ถ้ายทอดเสียงจากสายที่สั้นสะเทือนไปยังกะโหลกซอ ตำแหน่งที่วางหย่องเกือบจะชิดขอบกะโหลกด้านบนทีเดียว ด้านขวาของหย่อง (มองจากด้านผู้ชม) จะมีถ่วงหน้าเล็ก ๆ ติดเอาไว้เพื่อบังคับให้น้ำเสียงที่เปล่งออกมาจากซอมีความนุ่มนวล ถ่วงหน้าสมัยก่อน เล่าว่าใช้ขี้ผึ้งละเอียด (ขี้ผึ้งขาว) ชันบริสุทธิ์ หรือดินน้ำมันมาติดวางไว้ ส่วนถ่วงหน้าสมัยใหม่ มักใช้ขี้ผึ้งผสมติดเงินเหรียญด้านหน้าหรือกาวิทยาศาสตร์(blue tack) เป็นเครื่องถ่วงน้ำหนัก

สายซอแต่เดิมนั้นเป็นเส้นไหมพื้นเกลียว แต่ต่อมาปรับปรุงขึ้นเป็นสายโลหะเล็กบาง การเทียบสายเป็นแบบเดียวกับซอสามสาย คันชักครวชะแมร์ ทำเป็นรูปโค้งแบบคันธนูโบราณ นิยมใช้ไม้แก้วเป็นหลัก ด้านหัวและปลายคันชักจะกลึงเป็นลวดลายประดับสวยงามบางที่จะเสริมส่วนหัวท้ายด้วยงาช้างหรือกระดูก ตรงส่วนกลางไม้นั้นช่างทำซอจะกลึงให้เป็นรูปเรียวยาว แล้วตัดไฟเป็นรูปโค้งเหลาดกแต่งให้เป็นรูปที่ต้องการต่อไป การเลือกใช้ไม้แก้วตัดไฟนี้มีความเหนียวและปรับตัวได้ตามสภาพอากาศและอุณหภูมิที่เปลี่ยนไปจึงไม่เป็นปัญหากับการเร่งหางม้าหรือชิงหางม้าใหม่เรื่อยๆ เมื่อเทียบกับซอสามสายของไทยที่มักจะใช้วัสดุจำพวกงาช้าง ไม้เนื้อแข็งเช่นชิงชัน ประคู้ มากลึงและเหลาคันชักเป็นรูปโค้งไปเลย เนื่องจากครวชะแมร์เป็นซอที่มีขนาดเล็กกว่าซอสามสายของไทย การทำคันชักจึงมีช่วงสั้นกว่า และการใช้หางม้ามาผูกจึงได้

โดยไม่ต้องยึดถ่วงแบบหางม้าที่ใช้ทำซอสามสายของไทย ซึ่งมักจะพบปัญหาขาดแคลนหางม้าที่ยาวเพียงพอและขาดคุณภาพ จนต้องใช้สายเอ็นพลาสติกหรือไนลอนมาทดแทน” (อานันท์ นาคคง, 2538 : 72)

จากคำอธิบายข้างต้น เป็นการเปรียบเทียบลักษณะกายภาพของซอสามสายและศรัวชะแมร์ ตามองค์ประกอบต่าง ๆ ของซอ แยกเป็นส่วน ๆ อย่างชัดเจน เช่นวัสดุที่ใช้นั้น มีความเหมือนกันหลายชนิด อาจเป็นเพราะว่าสภาพภูมิประเทศที่ติดกัน หรือในอดีตได้ตั้งรกรากถิ่นฐานอยู่ด้วยกัน ก่อนที่จะแบ่งแยกกันตามรูปแบบทางการปกครอง พื้นที่ดังกล่าวอยู่ในเขตร้อนชื้นทำให้วัสดุที่ใช้ทำซอเหมือนกันได้ ส่วนรายละเอียดของส่วนประกอบต่าง ๆ เช่น การประดับตกแต่ง ซึ่งจะเห็นได้ชัดว่าซอสามสายมีความพิถีพิถันในเรื่องความประณีตในการประดับประดาซอสามสายให้มีความวิจิตร ทั้งนี้อาจเนื่องด้วยซอสามสายจัดเป็นเครื่องดนตรีชั้นสูงที่รับใช้ในพระราชพิธีต่าง ๆ ของกษัตริย์ จึงเป็นเครื่องดนตรีที่มีความสวยงามมากที่สุด ซอสามสายเป็นเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งที่อยู่ในตระกูล spike fiddle เช่นเดียวกับซอชนิดอื่น ๆ ในแถบเอเชีย โดยอาจได้รับแนวความคิดเรื่องซอตระกูล spike fiddle จากอินเดียโดยที่อินเดียรับจากเปอร์เซียอีกชั้นหนึ่ง ส่วนซอสามสายจะเป็นต้นแบบให้กับศรัวชะแมร์หรือไม่นั้นไม่มีหลักฐานพอที่จะสรุปลงไปได้ สันนิษฐานว่าตั้งแต่เริ่มมีการยึดอำนาจปกครองเขมร อาจมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมระหว่างกัน โดยที่ซอสามสายนั้นใช้ในราชสำนักได้รับการพัฒนาสูงสุดก่อนที่จะเผยแพร่สู่ประชาชน ในขณะที่พบว่าศรัวชะแมร์นั้นอยู่ในสังคมชาวบ้านโดยทั่วไปของเขมร จากการศึกษา คำอธิบายข้างต้นแล้วทำให้สร้างแผนความคิดเรื่องต้นกำเนิดของซอสามสายได้ดังนี้

แผนความคิด ต้นกำเนิดซอสามสาย (3.2)

หากดูจากแผนความคิดด้านบน จะพบว่ามีความคิดที่เกี่ยวข้องกันถึงต้นกำเนิดของซอสามสายมีต้นแบบมาจากเปอร์เซีย ซึ่งเปอร์เซียนี้แผ่อิทธิพลสู่อินเดีย และไทยตามลำดับ

จากคำอธิบายข้างต้นพบว่า ซอสามสายนั้นพัฒนามาจากซอสองสาย แต่อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าซอสามสายจะมีลักษณะใกล้เคียงกับซอต่าง ๆ มากมาย แต่การพัฒนาารูปแบบของซอสามสายนั้นก็แสดงเอกลักษณ์ที่เด่นชัด และมีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง จากการศึกษาต้นกำเนิดซอสามสายซึ่งได้เทียบเคียงกับซอชนิดต่าง ๆ โดยดูจากลักษณะทางกายภาพ ประวัติความเป็นมา พบว่าลักษณะที่ใกล้เคียงกันของเครื่องดนตรีชนิดต่าง ๆ นั้นอาจเกิดจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม อันเป็นผลมาจากความสัมพันธ์ของประเทศต่าง ๆ ซึ่งแต่เดิมอาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกัน ก่อนที่จะแบ่งแยกออกเป็นประเทศต่าง ๆ ตามระบอบการปกครองของแต่ละประเทศ จากนั้นก็ยังมีปฏิสัมพันธ์กันเรื่อยมาจากการ

ติดต่อด้านขาย ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นมากมาย ซึ่งลักษณะการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นไปได้ใน 3 ลักษณะได้แก่

1. การแพร่กระจายโดยการเลียนแบบทางวัฒนธรรมทั้งหมด
2. การแพร่กระจายโดยดูจากแนวความคิดและนำมาปรับปรุงเป็นรูปแบบเฉพาะตน
3. ไม่เกิดการแพร่กระจายโดยแต่ละพื้นที่นั้นมีความคิดสร้างสรรค์ที่เหมือนกัน

ตามแผนความคิดข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยสังเกตเห็นถึงความสำคัญของทฤษฎีทางมนุษยวิทยาที่พยายามอธิบายถึงความเหมือนหรือความแตกต่างของรูปแบบวัฒนธรรมในสังคมต่าง ๆ ซึ่งผู้วิจัยให้นำหน้าใน 3 ทฤษฎีที่จะกล่าวถึงดังนี้

4. บทวิเคราะห์ทางทฤษฎีมานุษยวิทยา

4.1 ทฤษฎีการแพร่กระจาย

นักทฤษฎีการแพร่กระจายเชื่อกันว่า การค้นหาแหล่งกำเนิดของวัฒนธรรมจะสามารถตอบปัญหาเรื่องความเหมือนหรือความแตกต่างเหล่านี้ได้ และพยายามค้นหารูปแบบแรกเริ่มของวัฒนธรรม โดยการทำโครงร่างคร่าว ๆ ของการแพร่กระจายของส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมในสังคมดั้งเดิม ส่วนของวัฒนธรรมใดที่แพร่กระจายไปอย่างกว้างขวางมักจะคิดกันว่าเก่าที่สุด

“นักแพร่กระจายบางคนพยายามพิสูจน์ว่า วัฒนธรรมทั้งหมดของมนุษยชาติมาจากแหล่งกำเนิดแห่งเดียวกันและแพร่กระจายไปโดยการติดต่อทางวัฒนธรรม หรือโดยการแพร่กระจายเช่นความเหมือนกันของ ปิรมิคของอียิปต์ วัคของพวกมาฮา และหลุมศพของชนดั้งเดิมในอเมริกา ทำให้นักมนุษยวิทยา เช่น สมิท และเพอร์รี สรุปว่าอียิปต์เป็นแหล่งกำเนิดของอารยธรรมของมนุษยชาติ นักทฤษฎีการแพร่กระจายเชื่อว่า วัคของพวกมาฮาและหลุมศพของชนดั้งเดิมในทวีปอเมริกา ได้รูปแบบมาจากปิรมิคของอียิปต์ เพราะมีความเหมือนกันอย่างง่าย ๆ” (จามพิศ สัตย์สวณ, 2543 :59)

หากมองวิเคราะห์ตามทฤษฎีนี้ ย่อมเกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นจากสังคมหนึ่ง ไปสู่อีกสังคมหนึ่ง โดยมีวัฒนธรรมใดๆ ก็ตามที่ดำรงอยู่เป็นเวลานานเป็นแม่แบบของวัฒนธรรมอื่น ๆ ทฤษฎีนี้มีผู้รู้หลายท่านให้ข้อสันนิษฐานไว้ใกล้เคียงกัน ในเรื่องการแพร่กระจายรูปแบบวัฒนธรรมทางดนตรี การแพร่กระจายที่มีอิทธิพลจากกลุ่มวัฒนธรรมอิสลาม โดยการตั้งข้อสังเกตจากความคล้ายคลึงกันของเครื่องดนตรีประเภท Spike Fiddle ที่มีอยู่มากดังที่กล่าวไปแล้วในตอนต้น อีกทั้งซอสามสาย นิยมนำหนังแพะมาซึ่งหน้าซอเพราะเลียนแบบมาจากมุสลิมที่กินเนื้อแพะ และเชื่อว่าจะทำให้ได้เสียงที่ดี อีกทั้งซอ spike fiddle ในประเทศต่างๆ ทางแถบเอเชีย เช่น เขมร อินโดนีเซีย มาเลเซีย จีน ญี่ปุ่น ต่างอ้างอิงถึงการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากอินเดีย ที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การติดต่อ

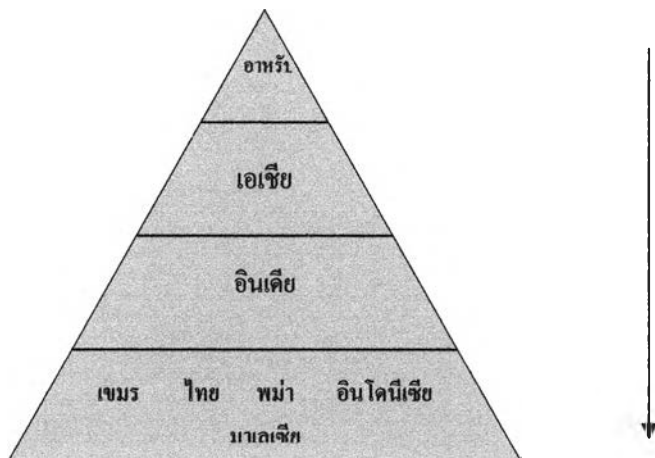
ค้าขาย ทำให้เกิดการเลียนแบบทางวัฒนธรรม รูปแบบการปกครอง พิธีกรรม โดยมีศาสนาเป็นสื่อในการชักนำอย่างสงบ ไม่ว่าจะเป็นการแพร่กระจายจากอินเดียในรูปของพิธีกรรม ความเชื่อ ซึ่งอินเดียมีความเชื่อว่าการเล่นดนตรีเป็นหนทางที่จะบรรลุจุดสูงสุดตามศาสนา ซึ่งมาพร้อมกับพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ การที่ซอสามสายเป็นเครื่องดนตรีค้ำเนินทำนองขึ้นสำคัญ บรรเลงร่วมกับบัณเฑาะว์ ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีที่ยอมรับกันว่ามีต้นกำเนิดจากอินเดีย ใช้นับบรรเลงในพิธีสำคัญต่าง ๆ เช่น งานสมโภชมหาเสวตรฉัตร อันเกี่ยวเนื่องกับพิธีทางศาสนาพราหมณ์นั้น พอจะตั้งสมมติฐานได้ว่าซอสามสายอาจได้รับมาพร้อมกับพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ อีกทั้งชื่อเรียกส่วนประกอบของซอสามสายยังพ้องกับเหตุผลดังกล่าว เช่น หนวดพราหมณ์ ขอดพราหมณ์ หรือการแบ่งประเภทเครื่องดนตรีไทยนั้น ได้มีการจำแนกตามคัมภีร์สังคีตรัตนกรของอินเดียอีกด้วย แต่ที่น่าตั้งข้อสังเกตอีกประการคือหากซอสามสายรับมาจากอินเดียเหตุใดจึงไม่มีชื่อเรียกจำเพาะ ซึ่งอาจมาจากภาษาบาลีหรือสันสกฤต เช่นเดียวกับบัณเฑาะว์ ซึ่งอยู่ในการบรรเลงชุดเดียวกัน

รูปแบบซอสามสายอาจมาจากเปอร์เซีย โดยที่เครื่องสีของอินเดียนั้นได้รับแบบอย่างมาจากสังคมอิสลาม ซึ่งอาจหมายถึงเปอร์เซียก็เป็นได้ และได้รับมาตั้งแต่สมัยนานเข้าก่อนที่จะมาเป็นประเทศไทย โดยให้ตัวอย่างเครื่องดนตรีที่เหมือนกับซอสามสาย คือ Kemanche ของเปอร์เซีย อินเดีย และควรวซ์เมอร์ของเขมร ซึ่งพบเครื่องดนตรีในตระกูลนี้ในรูปสลักของเขมร รูปร่างเหมือนซอสามสายซึ่งเรียกว่า ควรวซ์เมอร์ และยังมีเล่นอยู่ในสังคมเขมรทุกวันนี้ ไทยอาจได้รับซอสามสายจากอินเดียโดยตรงก่อนที่จะแพร่กระจายสู่เขมร เมื่อเขมรอยู่ภายใต้การปกครองของไทยในอดีต ซึ่งทั้งไทยและเขมรนั้นต่างมีวัฒนธรรมหลายประเภทที่คล้ายกันคือ การจัดระเบียบการปกครอง การตั้งชื่อกษัตริย์ พระราชพิธีต่าง ๆ ซึ่งทำให้กษัตริย์กลายเป็นสมมุติเทพมากกว่าพ่อเมืองเหมือนที่เคยเป็นมา เช่น พระราชพิธีราชาภิเษก พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา พิธีสังเวทกล่อมช้างสำคัญ ตลอดจนราชาศัพท์ ซึ่งต่างได้รับอิทธิพลจากประเทศอินเดียเช่นเดียวกัน

การที่ซอสามสายใกล้เคียงกับควรวซ์เมอร์มาก ทั้งรูปลักษณ์ การเทียบเสียง การจัดระบบเสียงที่แบ่งช่วง 1 คู่แปด ออกเป็น 7 เสียงเท่ากัน การรวมวงดนตรี เพลงที่มีชื่อเรียกพ้องกันมากมาย และการนำเพลงและวงดนตรีไปใช้ในโอกาสที่คล้ายกัน อาจบ่งบอกได้ถึงความใกล้ชิดทางวัฒนธรรม ที่มีการแพร่กระจายโดยผ่านกระบวนการทางสังคม และการเมือง

ส่วนระบบของมาเลเซีย ที่มี 3 สาย เช่นเดียวกับซอสามสายและอิน โคนีเซีย ซึ่งมี 2 สาย ระบบของมาเลเซียนี้มีต้นกำเนิดมาจากตะวันออกเฉียงหรืออาหรับ ซึ่งของอิน โคนีเซียนั้นน่าจะได้รับการรูปแบบมาเช่นเดียวกัน จากการศึกษาตามทฤษฎีการแพร่กระจายนี้ จะพบว่าแถบตะวันออกเฉียงหรืออาหรับนั้นมีความเป็นมาที่ยาวนาน และมีน้ำหนัมากที่สุด ก่อนที่จะแพร่กระจายมาสู่ประเทศต่าง ๆ ในแถบเอเชีย แอฟริกา และยุโรป ในแถบเอเชียนั้นอินเดียน่าจะได้รับการถ่ายทอดเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสี และแพร่กระจายสู่ประเทศต่าง ๆ ในแถบเอเชีย เช่น ไทย เขมร มอญ (พม่า) อิน โคนีเซีย

มาเลเซีย เป็นต้น ซึ่งมีการแพร่กระจายดังแผนภูมิดังต่อไปนี้

แผนภูมิแสดงลักษณะการแพร่กระจาย

จากแผนภูมิแสดงลักษณะการแพร่กระจาย ตามทฤษฎีการแพร่กระจาย เป็นการแพร่กระจายจากวัฒนธรรมต้นแบบคือเปอร์เซีย แพร่กระจายสู่ประเทศทางแถบเอเชีย อันได้แก่ประเทศอินเดียซึ่งเป็นประเทศแรก และเป็นต้นแบบให้แก่ ไทย เขมร พม่า อินโดนีเซีย มาเลเซีย โดยที่ประเทศใดจะได้รับการแพร่กระจายจากอินเดียมาก่อนไม่มีหลักฐานที่แน่ชัดพอ เพียงแต่ตั้งข้อสันนิษฐานได้ว่าการที่ซอสสามสายอยู่ในวงสังคมชั้นสูงทำให้มีความวิจิตรงดงามมากที่สุด ซึ่งตามปกติแล้ววัฒนธรรมชั้นสูงซึ่งได้รับการพัฒนาอย่างสูงสุดเช่นซอสสามสายย่อมแข็งแกร่งและเป็นต้นแบบไปสู่สังคมอื่น ๆ

4.2 ทฤษฎีประวัติศาสตร์อเมริกัน

ทฤษฎีประวัติศาสตร์อเมริกันอธิบายว่าส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรม ไม่ว่าจะป็นหม้อใบหนึ่งหรือพิธีกรรมอย่างหนึ่ง จะต้องถูกเข้าใจโดยที่พิจารณาถึงวัฒนธรรมทั้งหมด เพราะวัฒนธรรมเป็นระบบที่ส่วนต่าง ๆ สัมพันธ์กัน และเชื่อว่าการแพร่กระจายไม่ใช่เป็นผลโดยอัตโนมัติของการติดต่อทางวัฒนธรรม เพราะประชากรในสังคมต่างๆ ไม่ได้ยอมรับส่วนใหม่ ๆ ของวัฒนธรรมที่เข้ามาอย่างแท้จริง โดยวัฒนธรรมที่แพร่กระจายจากสังคมหนึ่งไปอีกสังคมหนึ่ง ความหมายและรูปแบบจะเปลี่ยนแปลงไปด้วย ในที่สุดมันจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของแบบแผนวัฒนธรรมที่มีอยู่ก่อนแล้ว โดยทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์เพราะเชื่อว่ามีผลทำให้เกิดความเหมือนหรือความแตกต่างกันในแบบแผนวัฒนธรรมของสังคม

ทฤษฎีนี้มองว่ามีการแพร่กระจายเกิดขึ้น แต่สังคมเดิมนั้นมิได้มีการยอมรับวัฒนธรรมใหม่มาทั้งหมด แต่กลับปรับปรุงให้สอดคล้องและรวมเป็นวัฒนธรรมของคนที่มีอยู่ก่อนแล้ว เช่นกรณีของ

ขอสามสายและดรัมเมอว์นั้น หากมีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมดังกล่าวจริง ก็จะทำให้เห็นว่ามิได้เหมือนกันทั้งหมด โดยมีความหมายและรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนี้

1. ความหมายในเชิงสัญลักษณ์แห่งการเคารพบูชา

ขอสามสายจัดอยู่ในเครื่องดนตรีชั้นสูงถูกยกฐานะให้สูงกว่าเครื่องดนตรีอื่น ๆ ในฐานะเป็นเครื่องดนตรีที่รับใช้งานราชสำนัก มีการพัฒนารูปแบบให้วิจิตรและซับซ้อนกว่าเครื่องดนตรีชนิดอื่น ซึ่งเกิดขึ้นและพัฒนาในราชสำนัก โดยปกติในสังคมไทยถือเครื่องดนตรีไทยนั้นเป็นตัวแทนของครู จึงให้การเคารพบูชาและกราบไหว้ก่อนและหลังการบรรเลงทุกครั้ง ฉะนั้นวิธีการปฏิบัติต่อขอสามสาย หรือการจัดวางท่าในการบรรเลงจึงเป็นท่าที่สง่าและสวยงาม ในขณะที่ดรัมเมอว์นั้นเผยแพร่อยู่ในสังคมทั่วไป ในการบรรเลงนั้นใช้นิ้วเท้าหนีบที่เท้าขอเพื่อพุงตัวขอไว้ หรือระดับที่ปักขอไว้ข้างเท้า ซึ่งเป็นความแตกต่างโดยสิ้นเชิงทางด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี

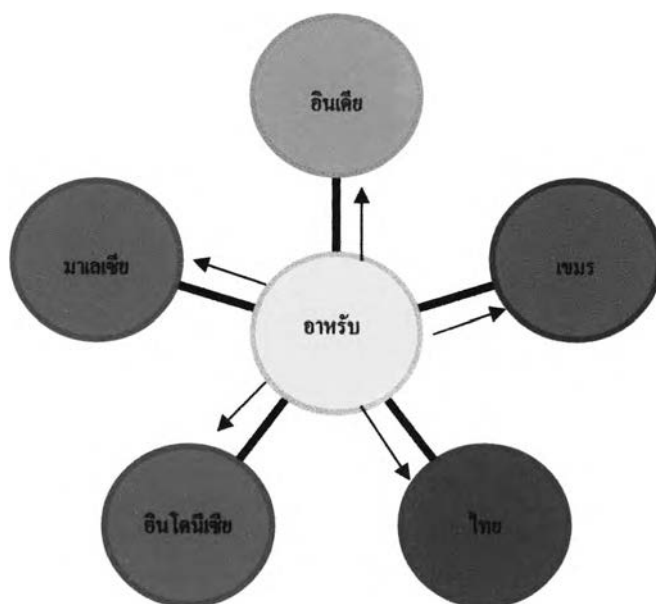
2. การพัฒนาการของเครื่องดนตรี

ขอสามสายจัดเป็นเครื่องดนตรีที่งดงามที่สุด เนื่องจากเคียบโตขึ้นและรับใช้งานของราชสำนัก ขอสามสายจึงถูกปั้นแต่งด้วยวัสดุที่ดีจากช่างผู้ชำนาญด้วยการสนับสนุนจากกษัตริย์และเชื้อพระวงศ์ ทำให้ขอสามสายมีพัฒนาการของรูปแบบที่ซับซ้อน พิถีพิถันและงดงาม ดังปรากฏคราภูมิคุ้มห้ามในการอนุรักษ์มะพร้าวพันธุ์ขอ โดยมีต้องให้เจ้าของสวนมะพร้าวเสียภาษีอากรขอสามสายและดรัมเมอว์ ถึงแม้จะมีส่วนคล้ายกันมากแต่พัฒนาการของเครื่องดนตรียังมีความแตกต่างกันหลายส่วนพัฒนาการของขอสามสายน่าจะได้แบบอย่างมาจากราชสำนักเปอร์เซียหรืออาหรับเช่นเดียวกับที่ประเทศต่าง ๆ ในเอเชียรับมา ซึ่งระดับและขอสามสายคล้ายกันมาก โดยเฉพาะดรัมเมอว์ ในโครงสร้างแต่รายละเอียด เช่น การเพิ่ม 2 สาย เป็น 3 สาย การคิดถ่วงน้ำหนักเพิ่มขึ้น สร้างกะโหลกให้เป็นพู่สามเส้น ขอสามสายจึงเป็นขอที่งดงามที่สุด เพราะสร้างขึ้นด้วยพลังความคิดและสติปัญญาของช่างไทยอย่างสุดฝีมือ มีความละเอียดมากในการหาวัสดุที่จะนำมาสร้าง เช่น งาช้าง กะลามะพร้าวจะต้องมีความพิถีพิถันในการคัดเลือกวัสดุดังกล่าว ช่างฝีมือของราชสำนักเท่านั้นที่จะรังสรรค์รูปลักษณ์ของขอสามสาย

ทฤษฎีนี้มองว่ามีการแพร่กระจายเกิดขึ้น แต่สังคมเดิมนั้นมิได้มีการยอมรับวัฒนธรรมใหม่มาทั้งหมด แต่กลับปรับปรุงให้สอดคล้องและรวมเป็นวัฒนธรรมของคนที่มีอยู่ก่อนแล้ว ซึ่งเป็นไปได้ว่าขอสามสายนั้นได้รับอิทธิพลทางความคิดเรื่องรูปแบบของขอ ในตระกูล spike fiddle ตามทฤษฎีการแพร่กระจาย จากอาหรับสู่เอเชีย เข้าสู่ประเทศอินเดียและแพร่กระจายสู่ประเทศต่าง ๆ แต่ทั้งนี้ก็จะเห็นได้ว่ารูปแบบของขอในแต่ละพื้นที่นั้น ไม่เหมือนกันทั้งหมดจะแตกต่างกันในรายละเอียด เช่น วัสดุและการตกแต่งประดับประดา

ตามความเห็นของผู้วิจัย ทฤษฎีที่ 2 นี้จะมีความเป็นไปได้มากที่สุด เพราะมีความเป็นกลางทางความคิด โดยให้ความสำคัญกับบริบททางวัฒนธรรม ในทุกสังคมนั้นเมื่อมีการติดต่อสัมพันธ์ย่อมมีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมเป็นเรื่องปกติ จนในบางครั้งเราก็ไม่สามารถแยกออกได้ชัดเจนว่า วัฒนธรรมนั้นเป็นของสังคมใดและเป็นแม่แบบให้กับสังคมอื่นหรือไม่ ซึ่งการศึกษาวัฒนธรรมใด ๆ ก็ตาม

จำเป็นต้องเข้าถึงบริบทของวัฒนธรรมนั้น ซึ่งบริบทเหล่านั้นอาจได้แก่ สภาพสังคม ศาสนา ความเชื่อ ซึ่งวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีอยู่ก่อนที่จะมีวัฒนธรรมอื่น ๆ มาแทรกแซงนั้น ย่อมแข็งแรง และฝังรากลึกอยู่ในสังคมนั้นอยู่ก่อนแล้ว และเมื่อมีการรับเข้ามาแล้วย่อมมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามสภาพสังคมของตน จนเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมและเป็นแบบเฉพาะของแต่ละสังคม ดังจะแสดงตามแผนภาพดังนี้

ภาพแสดงการแพร่กระจายที่เป็นแบบเฉพาะของแต่ละสังคม

ภาพแสดงการแพร่กระจายที่เป็นแบบเฉพาะของแต่ละสังคม การแพร่กระจายตามทฤษฎีประวัติศาสตร์อเมริกันนี้ เป็นการแพร่กระจายโดยวัฒนธรรมที่แพร่กระจายจากสังคมหนึ่งไปอีกสังคมหนึ่ง ความหมายและรูปแบบจะเปลี่ยนแปลงไปด้วย ในที่สุดจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของแบบแผนวัฒนธรรมที่มีอยู่ก่อนแล้ว โดยทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์เพราะเชื่อว่ามีผลทำให้เกิดความเหมือนหรือความแตกต่างกันในแบบแผนวัฒนธรรมของแต่ละสังคม แผนภาพเป็นการแพร่กระจายจากเปอร์เซีย ไปสู่ภูมิภาคต่าง ๆ ในแถบเอเชีย ซึ่งประเทศต่าง ๆ เหล่านี้ มีรูปแบบวัฒนธรรมเป็นของตนเองอยู่ก่อนแล้ว จึงแสดงลักษณะเฉพาะในแบบของคนซึ่งแสดงเป็นสีต่าง ๆ เช่น ลักษณะของชอ วิธีการบรรเลงและการนำไปใช้ ที่มีความแตกต่างกัน ในแต่ละประเทศ แม้จะได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากอาหรับ แต่ไม่มีผลให้สีต่าง ๆ ของแต่ละประเทศเปลี่ยนแปลงไป

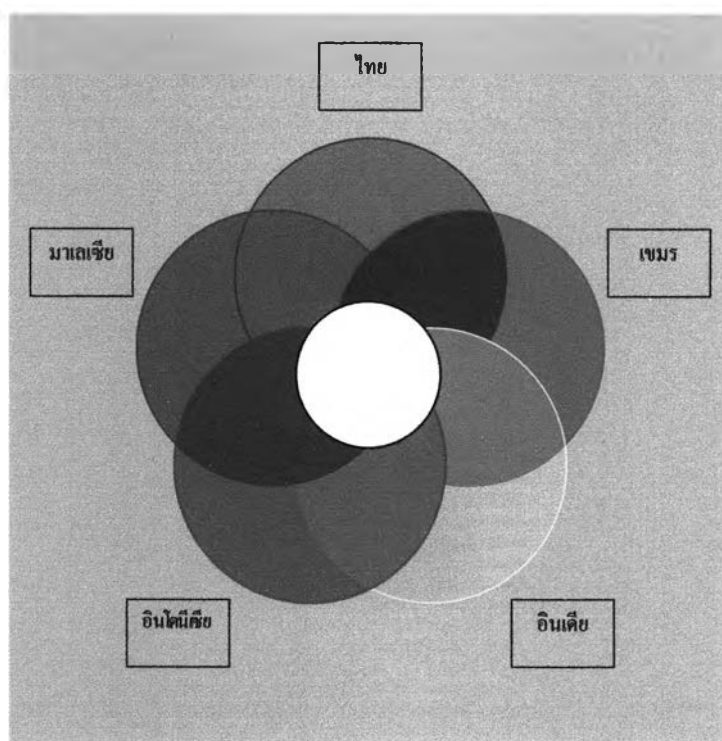
4.3 ทฤษฎีวิวัฒนาการเชิงคลาสสิก

ทฤษฎีวิวัฒนาการเชิงคลาสสิก เป็นทฤษฎีแรกสุดของวิชามานุษยวิทยา พยายามอธิบายพัฒนาการทางวัฒนธรรมโดยใช้กรอบแนวคิดวิวัฒนาการทางวัฒนธรรม “ความคิดของนักทฤษฎีวิวัฒนาการเชิงคลาสสิกที่ว่า พัฒนาการทางวัฒนธรรมจะตามกันมาโดยขั้นตอนต่างๆที่เหมือนกันมี

รากฐานมาจากความคิดที่เรียกว่าเอกภาพทางจิตที่เหมือนกัน (psychic unity) ของมนุษยชาติ” (งามพิศ สัตย์สงวน, 2543 :58) กล่าวคือมนุษย์ทุกกลุ่มมีความสามารถทางจิตคล้ายๆ กัน และมีความสามารถจะคิดอย่างมีเหตุผลเหมือน ๆ กัน ดังนั้นเมื่อมนุษย์ต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ คล้ายกัน มนุษย์ในกลุ่มต่าง ๆ จะคิดแก้ปัญหาเหมือน ๆ กัน แต่ถ้าสังคมสองสังคมอยู่ห่างไกลกัน นักวิชาการเชิงคลาสสิกบอกว่าการประดิษฐ์คิดค้นอย่างเป็นอิสระต่อกันคือคำอธิบายความเหมือน ๆ กันนั้น ในขณะที่วาทกรรมขั้นตอนพัฒนาการอธิบายความแตกต่าง ขั้นตอนพัฒนาการดังกล่าวจะได้อิทธิพลจากการติดต่อกับสังคมอื่น ๆ การติดต่อกับวัฒนธรรมที่จะนำไปสู่การแพร่กระจายส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งไปอีกสังคมหนึ่งนั้น เป็นขบวนการที่เรียกว่าการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม แต่นักทฤษฎีวิวัฒนาการเชิงคลาสสิกไม่สนใจประวัติศาสตร์ และคิดว่าการประดิษฐ์คิดค้นที่เป็นอิสระต่อกัน จะอธิบายความเหมือนกันทางวัฒนธรรมได้ทั้งหมด

หากวิเคราะห์โดยตั้งสมมติฐานเช่นนี้แล้ว ต้องเชื่อก่อนว่ามนุษย์ทุกคนนั้นมีความสามารถทางความคิดเหมือน ๆ กัน ขอสามสายซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมในสังคมไทย เป็นไปได้หรือไม่ที่สังคมที่แตกต่างกันนั้น จะเกิดความคิดสร้างสรรค์ทางศิลปะที่คล้าย ๆ กัน ซึ่งขอสามสายนั้นได้จัดอยู่ในตระกูล spike fiddle เครื่องดนตรีในกลุ่มนี้ถูกพบขึ้นมากมายในแถบเอเชีย เป็นไปได้หรือไม่ที่รูปแบบของสังคม สิ่งแวดล้อมในแถบเอเชียนั้นไม่แตกต่างกันเท่าไรนัก จะก่อให้เกิดการประดิษฐ์เครื่องดนตรีได้ใกล้เคียงกัน เพราะเมื่อมีการประดิษฐ์เครื่องดนตรีที่มีสายเดี่ยวแล้ว ย่อมเกิดการทดลองประดิษฐ์เครื่องที่มี 2 สาย หรือสามสาย หรือ 4 สาย ขึ้นมาบ้าง แต่การที่จะให้วิธีการบรรเลงและลักษณะของเครื่องดนตรี เช่น คันชัก เหมือนกับขอ 2 สายนั้นคงมิได้ เพราะเมื่อคันชักอยู่ระหว่างสาย และตั้งตรงเช่นเดียวกับขอ 2 สายแล้ว อาจทำให้การสีเป็นไปอย่างยากลำบาก และขาดความชัดเจนของเสียง เพราะคงจะสีทีละสายไม่ได้ จึงต้องทำคันชักแยกออกต่างหากจากตัวขอ ข้อสังเกตเหล่านี้อาจอธิบายความคิดที่เหมือนกันได้ และถึงแม้ว่ารูปร่างจะคล้ายกับคนตรีชาติอื่นแต่สิ่งที่ไม่เหมือนนั้นคือการหล่อหลอมให้วัฒนธรรมการบรรเลงขอสามสายนั้นได้อยู่ในกรอบของวัฒนธรรมไทยอย่างชัดเจน เช่น การประดับตกแต่งได้อย่างวิจิตรงดงาม การจัดวางขอสามสายนั้นอยู่ในท่าที่เหมาะสมกับการบรรเลง และการให้ความเคารพบูชาเครื่องดนตรี ที่สังคมไทยยึดถือว่าเป็นการบูชาครูอาจารย์ที่ประสิทธิประสาทวิชาดนตรี และเป็นเครื่องดนตรีที่นำไปใช้ประกอบพิธีสำคัญ ๆ ของราชสำนัก ในขณะที่การบรรเลงตรั้วจะแมร์นั้นผู้บรรเลงตั้งขอตรงตั้งฉากและใช้นิ้วเท้าหนีบไว้ขณะบรรเลง หรือระบับที่ปีกขอทางด้านหลังฝ่าเท้าขณะบรรเลง เครื่องดนตรีที่พบมากในหลายประเทศด้วยกันอีกชนิด คือ ระนาด ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีที่ทำขึ้นอย่างง่าย ๆ จากวัสดุที่มีขนาดแตกต่างกัน ข้อนี้อาจอธิบายความสามารถทางจิตที่คล้ายกันได้ ซึ่งแม้ที่อยู่ห่างไกลกัน ก็สามารถที่จะคิดได้เหมือน ๆ กัน ส่วนความแตกต่างของรูปแบบ วัสดุ และพัฒนาการ ขึ้นอยู่กับปัจจัยทางสิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ การเมือง เหตุที่กล่าวเช่นนี้เนื่องจากขอสามสายนั้นได้พัฒนาการมาสู่ขั้นสูงสุดหรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่าคลาสสิก ทั้งในตัวเครื่องเครื่องดนตรีและวิธีการบรรเลง กว่าที่จะมาถึงขั้นนี้ได้มันต้องแสดงถึงสภาพสังคมได้เป็นอย่างดีว่า

เป็นสังคมที่มีความสงบสุข จึงจะมีเวลาคิดค้นคิดปะต่าง ๆ ให้วิจิตรงดงามขึ้นมาได้ ถ้าเชื่อตามทฤษฎีนี้ ทำให้ภูมิใจได้ว่าเรามีศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของตนเอง รูปแบบความคิดที่เป็นอิสระต่อกันซึ่งมีเอกภาพทางจิตที่คล้ายกัน อาจทำให้ประดิษฐ์เครื่องดนตรีที่มีลักษณะเหมือนกันได้ ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพแสดงความคิดที่เป็นอิสระต่อกัน

ภาพแสดงความคิดที่เป็นอิสระต่อกันตามทฤษฎีวิวัฒนาการเชิงคลาสสิก ที่เชื่อว่ามนุษย์นั้นมีความสามารถที่จะคิดประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ ได้คล้ายกัน ตามแผนภาพแล้วเมื่อเชื้อชาติต่าง ๆ มีความคิดที่หลากหลายแล้ว ตามสัญลักษณ์ของสีที่แตกต่าง ย่อมมีส่วนที่เหมือนหรือคล้ายกันได้ ซึ่งแสดงลักษณะของภาพวงกลมที่ทับซ้อนกันอยู่ตรงกลาง เป็นการแสดงความคล้ายคลึงของวัฒนธรรม ที่มาจากความคิดที่เป็นอิสระต่อกัน มิได้เกิดจากการแพร่กระจายดังทฤษฎีทั้ง 2 ที่กล่าวมาข้างต้น

สรุปท้ายบท

จากการศึกษาค้นกำเนิดของซอสสามสายตามทฤษฎีทั้ง 3 นี้ ผู้ให้น้ำหนักในทฤษฎีที่ 2 คือ ทฤษฎีประวัติศาสตร์อเมริกัน โดยที่ทฤษฎีนี้มีความเป็นกลางทางความคิด เรื่องเกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมขึ้น และเชื่อว่าการแพร่กระจายไม่ใช่เป็นผลโดยอัตโนมัติของการติดต่อทางวัฒนธรรม เพราะประชากรในสังคมต่าง ๆ มีวัฒนธรรมของคนอยู่ก่อนแล้ว และไม่ได้ยอมรับส่วนใหม่ ๆ ของวัฒนธรรมที่เข้ามาทั้งหมด โดยวัฒนธรรมที่แพร่กระจายจากสังคมหนึ่งไปอีกสังคมหนึ่ง ความหมายและรูปแบบจะเปลี่ยนแปลงไปด้วย ในที่สุดจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของแบบแผนวัฒนธรรมที่มีอยู่ก่อนแล้ว โดยทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ เพราะเชื่อว่ามีผลทำให้เกิดความเหมือนหรือความแตกต่างกันในแบบแผนวัฒนธรรมของสังคม ซึ่งรูปแบบของซอสสามสายเกิดจากการแพร่กระจายของซอสในตระกูล spike fiddle จากอาหรับ หรือเปอร์เซียซึ่งพบเครื่องสีและมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานสู่แถบเอเชีย แอฟริกา ยุโรป ซึ่งแน่นอนว่าภูมิภาคเอเชียมีน้ำหนักในเรื่องการแพร่กระจายสู่ประเทศไทยได้มากที่สุด เนื่องจากความสัมพันธ์ทางการค้า รูปแบบการปกครอง ลักษณะภูมิประเทศ นำมาซึ่งรูปแบบทางวัฒนธรรมที่ใกล้เคียงกัน โดยที่อินเดียรับรูปแบบนั้นมาก่อนที่จะแพร่กระจายสู่ประเทศอื่น ๆ รวมทั้งประเทศไทยด้วย ในรูปแบบการปกครอง วัฒนธรรม ความเชื่อ ศาสนา ดังจะเห็นได้จาก ภาษา การแต่งกาย พิธีกรรมต่างๆ ซึ่งไทยได้รับจากอินเดียมามากมายและยังใช้อยู่จนถึงปัจจุบันรวมถึงวัฒนธรรมทางดนตรี ซึ่งซอสสามสายน่าจะได้รับแบบความคิดมาจากอินเดียด้วย แต่ถึงแม้ว่าจะเกิดการแพร่กระจายดังกล่าว พบว่าเครื่องดนตรีในแต่ละพื้นที่นั้นมีพัฒนาการที่แตกต่างกันออกไป ตามลักษณะของสังคม การปกครอง และลักษณะภูมิศาสตร์ ซึ่งสามารถอธิบายได้ชัดเจนว่าวัฒนธรรมใหม่ที่เข้านั้น ได้ผสมผสานกับวัฒนธรรมเก่าของตนในแต่ละสังคม